

-57c

KANA

EA

HISTORIA LESOTHO

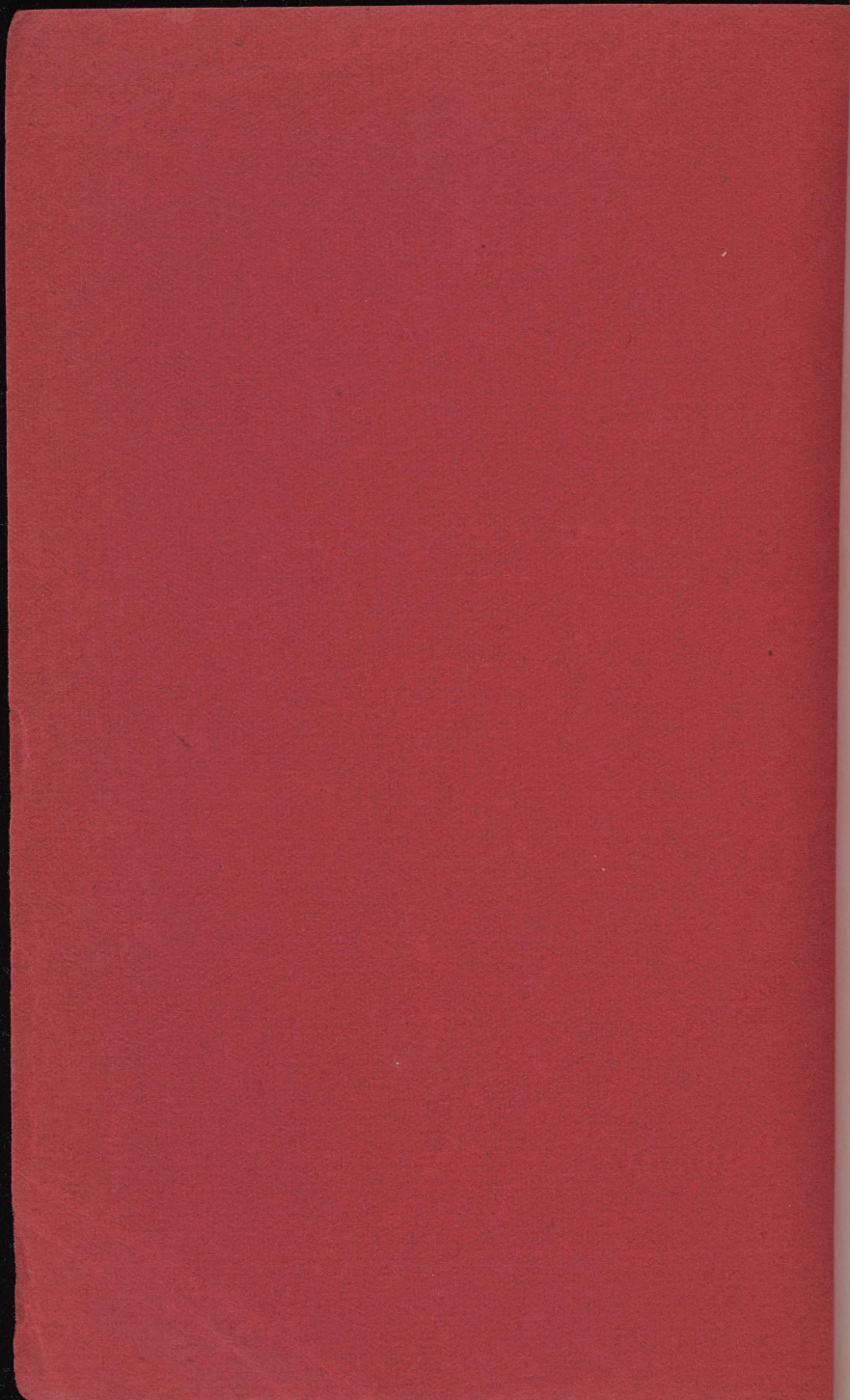
E NGOLLETSOENG LIKOLO

E. Jacottet

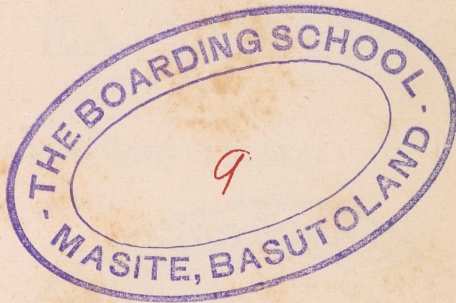

MORIJA SESUTO BOOK DEPOT

1918

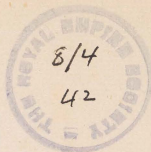
THE
M

- 57c

BU
STORI E
I NGOLLET
THE
All rights reserved

BUKANA

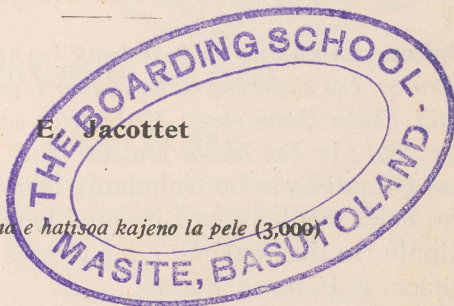
EA

HISTORI EA LESOTHO

E NGOLLETSOENG LIKOLO

E. Jacottet

Bukana ena e hatisoa kajeno la pele (3,000)

MORIJA SESUTO BOOK DEPOT
1918

(All rights reserved)

Ho Litichere

Bakeng sa litaba tsa khaolo ea 1, litichere li eletsoa ho balla barutuoā lipale tse ling tse fumanoang Palisong ea Bone: *Taba tse ling tsa khale tsa ba ha Mokoteli*, e leng Sehlōhō sa Moiteli, Tsa Peete, le tse ling (*pages 283—290*). Ke lipale tse ka thusang barutuoā ho utloisisa kamoo Basotho ba neng ba phela kateng boholo-holo.

Bakeng sa khaolo ea 2, le teng ho ka baloa hona Palisong ea Bone: *Tsa Bafokeng ba ha Makara* (*page 260*); *Moshoeshoe ha a e-tla Thaba-Bosiu* (*page 279*); *Ntoa ea Moshoeshoe le Shekeshe* (*page 289*); le *Tsa Moshe Moseitse* (*page 200*). Li tla joentša bana bomalimabe bo tšabehang boo Basotho ba neng ba le ho bona mehleng ea Lifaqane le malimo. Ho ka baloa le lipale tse ling bukeng e monate ea Moruti E. Motsamai e bitsoang *Mehla ea Malimo*.

Sebakeng sa khaolo ea 3, ho ka baloa Palisong ea Bone *Ntoa ea Sekonyela, Thaba-Bosiu* (*page 242*); *Ntoa ea boraro ea Moshoeshoe ha Kobo* (*page 179*); le Palisong ea Boraro: *Ntoa ea Matooane, Thaba Bosiu* (*page 133*).

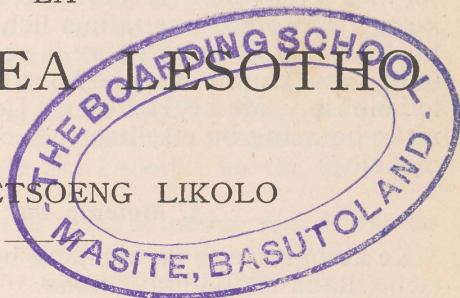
9002467850 ✓

BUKANA

EA

HISTORI EA LESOTHO

E NGOLLETSOENG LIKOLO

Lentsoe la ho qala

1. Histori ke'ng?

Histori ke litaba tsa sechaba kapa tsa lichaba ha li ngotsoe ka lenaneo le utloahalang, batho ba tsebe moo lichaba tseo li tsoang teng, taba tse li hlahetseng, kamoo li hōlileng, li atlehileng kapa li senyehileng kateng.

Histori ea Lesotho ke eona e phetang tsa Basotho ho tloha mehleng ea boholo-holo ho tlisa mehleng ea kajeno, tsa marena a bona, tsa lintoa tsa bona le lichaba tse ling, tsa kamoo 'Muso oa Lesotho o ipōpileng kateng, le tse ling tse ngata.

2. Molemo oa Histori ke'ng?

Motho, ha a sa tsebe tsa bo-ntat'ae, tsa marena a habo hore na a tsoa kae, litaba tse hlahetseng sechaba sa habo mehleng ea khale, ke motho ea sa tsebeng letho. A ka rata joang sechaba sa habo ha a sa tsebe litaba tsa sona tsa pele? A ka se rata joang ha a sa tsebe litsietsi tseo se fetileng har'a tsona, kamoo se tsebileng ho hlōla lira tsa sona, kamoo bo-ntat'ae ba tsebileng ho se bolokela naha ea sona le boiketlo?

Ea tsebang litaba tsa khale tsa Lesotho, tsa Moshoeshoe, Lerotholi, le ba bang, ke eena ea ka tsebang ho rorisa matla a bona le kelello ea bona ha ba bōpile sechaba, ba se

baballa, ba se atisa, 'me ba se matlafatsa. O tla bona hore Lesotho ha le sa le teng kajeno, ke ka matla le boikhathatso ba bona le banna ba neng ba thusana le bona. Ke moo a tla ithuta le hore na ntho e bolokang lichaba ke'ng. Mosotho, ha a talima lichaba tse ling tse ntšo tsa South Africa, o lemoha hore li se li senyehetsoe ke naha le boipuso, kanthe Basotho bona ba sa na le naha ea bona le boipuso. 'Me ke Histori ea Lesotho e tla mo ruta hore na ke bo-mang ba etselitseng sechaba sa habo molemo o mokalo.

3. Molemo oa Histori

Ke ka baka leo e ka khonang bana ba Basotho ba 'ne ba tsebe litaba tsa bo-ntat'a bona. 'Me ba ka li tseba joang ha ba sa li rutoe? Ba bang ba li tseba-tseba ka ho li utloa ho batho ba khale, empa ha ba bakae, etsoe le 'ona maqheku a ntse a e-ea a fela. Litaba lia lebaloa, 'me ha li sa rutoe likolong, li se li tla timella ruri. Basotho ba timelloe ke litaba tsa bona. Esita le kajeno, ha li sa tsejoa kamoo ho nong ho lokela kateng. Mongoli oa buka ena o'ile a makala hangata ha a fumana hore bahlankana ba bang ba bangata ha ba tsebe letho la litaba tsa khale tsa Lesotho. Ha ho sa le batho ba bangata ba tsebang hore na Peete ke mang, kapa hore na ntoa tsa Senekane, tsa Seqiti, tsa Masole li ne li loane kae, joang, etc. Ea balang bukanyana ena o tla fumana litaba tseo tsohle, 'me ha e rutoa likolong tsa Lesotho, kamoo Syllabus e ncha e laelang kateng, bana ba tla tseba litaba tsa bo-ntat'a bona, 'me ha ho ea tla hloka moo a ka iphumelang litaba tseo.

4. Buka tsa Histori ea Lesotho

Banna ba bang ba se ba ile ba ikhathatsa ho ngola Histori ea Lesotho, leha empa libuka tsa bona e le tse kholo, tse telele, tse sa lokelang likolo ka baka la boholo ba tsona. Empa ke tsona libuka tse ka baloang ke motho ea ratang ho tseba litaba tsa Lesotho ka ho tlala.

Litaba tse ngata tsa Lesotho li 'nile tsa ngoloa ke *Azariete Sekese*, Leselinyaneng. Hape buka eo re ka e hlahisang pele ke ea *Moneri Ellenberger*, e ileng ea ngoloa ka Senyemane (*History of the Basuto*), ea boela ea ngoloa ka Se-

sotho. E pheta litaba tsohle tsa khale ho isa mohla ho fihlang Baruti ba Fora, ka 1833. Ho boitse ho na le libuka tse ling tse re bolellang litaba tse hlahlileng kamorao, tsa lintoa tsa Basotho le ba Basoeu; empa ke tsa Senyesemane feela. Haholo re ka bolela Histori ea South Africa ea *Mr. Theal*, e bolelang litaba tsa Lesotho ho fihla selemong sa 1868 ha Lesotho le tholoa ke 'Musu. E 'ngoe ke *The Basutos*, e ngoliloeng ke *Sir Godfrey Lagden* (Ramabanta) eo e bileng 'Musisi oa Lesotho ka lilemo tse ngata. Eena o pheta litaba tsohle tsa Lesotho ho tla fihla mehlang ea kajeno.

Litaba tseo re li ngolileng bukanyaneng ena li nkiloe libukeng tsa bangoli bana bao re tsoang ho ba bolela, 'me re leboha bangoli bao ha ba re thusitse hakalo.

KHAOLO EA I

Mehla ea Boholo-holo

1. Moholo-holo oa Basotho

Moholo-holo eo Basotho ba 'molelang ke “**Mopeli moholo** oa ra-se apara lome, ha kea ikapesa ke apesitsoe.” Ke tsona lithoko tsa hae tseo re li utloang, leha re sa utloisise hore na *lome* ke ho re'ng. Lebitso la hae le leng ke **Tlake**, le leng hape ke **Mosito**. Ho thoe, o na a etse tšito, empa le teng ha ho tsejoe hore na e be e le tšito ea eng, o na a sitoe ka ho etsa joang.

2. Liboko

Basotho ba liboko li ngata, empa ho thata ho tseba kamoo li hlahlamanang kateng, le hore na li tsoile kae.

Ha re e-ea ka seo re batlang re se fihlela re ka re, liboko tse kholo-kholo tsa khale ke sa **Bafokeng** le sa **Barolong**.

Bafokeng ba sa le teng hohle-hohle Transvaal le Lesotho, 'me ba liboko li ngata-ngata.

Ha e le Barolong, eka ke bao liboko tse ling tse ngata li tabohileng ho bona. Ba arohileng ho bona pele ke *Bafurutši*.

Ho Bafurutši ho tabohile *Bataung, Bakoena, Bapeli, Maholokoe, Maphuthing, Batlokoa, Basiea, Bakhatla.*

Ho Bakoena hape ho tabohile Bamangoato le Bangoa-ketsi. Hape ho tabohile *Bahlakoana* le *Makhoakhoa* bao e ntseng e le Bakoena le bona.

3. Bakoena

Bakoena ba Lesotho ke litloholo tsa **Napo**, setloholo sa Koena. Napo o na a ahile **Ntsoanatsatsi** (haufi le Vrede, O. F. S.) hammoho le Bafokeng. Ntsoanatsatsi ke moo Bakoena bohle ba Lesotho ba tsoileng teng. Napo ke eena ntat'a Bakoena, Bahlakoana le Makhoakhoa.

Bakoena bona ba arohane habeli, ke **ba ha Tšolo le ba ha Tšoloane.**

Har'a ba ha Tšolo ba boleloang haholo ke ba ha **Mo-**libeli.

Ba ha Tšoloane ke bona ba tsoetseng marena a Lesotho, ka mora oa hae Monaheng kapa Kali.

Ho bara ba Monaheng ho ka boleloa Mokhesi (ntat'a ba-Marabeng), Monyane (ntat'a ba-Monaheng), Ntsane (ntat'a ba ma-Ntsane), Motloheloa (ntat'a ba ma-Sekake), Motloang le Mokoteli (bao ba ha Mokoteli ba tsoileng ho bona), le ba ha Maieane.

Ke lona leloko la Bakoena ba Lesotho.

4. Baphuthi

Ha e le Baphuthi bona ke basele-sele, ke litloholo tsa **Matsitsi** (Matebele) a neng a fallele Lesotho.

5. Bakoena le Bafokeng

Bakoena le Bafokeng, hoba ba tlohe Ntsoanatsatsi, ba aha mose ho Mohokare (haufi le Mautse), le moo e leng ha Molapo kajeno.

Mehleng eo ho boleloa haholo ba-Monaheng, bara ba Nkopane, mor'a Monyane. Ea tsejoang haholo ke mora oa hae, **Mohlomi** (eka o shoele ka 1818), eo e neng e le morena ea tumileng ka kelello ea hae, e le ngaka e kholo, e bile e le motsamai e moholo ea bileng a ea fihla le moo ho thoeng ke "mahlabaneng."

Lebenya eo e neng e le morena Matatiele, ke setloholo sa hae.

6. Ba ha Mokoteli

Mehlang eno ba ha Mokoteli ba ne ba e-so ho hlabele, ba se na le matla. Ba ne ba ahile pel'a Leribe. Eka ba okametseng ba bang e be e le ba ha Sekake.

Motloang, ngoan'abo Motlohelo (ntat'a Sekake) le Mokoteli, a shoa a se na bana. Mosali oa hae a hana ho keneloa ke banab'abo monna oa hae, a iketsetsa setsoalle le Lehloibi le bitsoang 'Mualle, 'me a tsoala **Motšoane** kapa **Peete**. A holisoa ke rangoan'ae Mokoteli, le Thamae. Pee-te eo ke eena ntat'a Libe le **Mokhachane** eo e leng ntat'a marena a Lesotho.

Libe, ka ha e le lekhonatha, a sa rate batho, ea e-ba moen'ae Mokhachane ea tsoarang borena lesikeng la habo, leha empa e be e sa le borena bo bonyenyane haholo. Mokhachane ke eena ntat'a **Morena Moshoeshoe**.

7. Morena Moshoeshoe

O hlahetse Menkhoaneng; eka ke ka 1786, leha re sitoa ho tiisa, hoba Basotho ba khale ba ne ba sa tsebe lilemo. Ntat'ae, Mokhachane, o na a e-na le motse o le mong feela. 'M'ae e ne e le Kholu, morali oa Ntsukunyane (Mofokeng). Lebitso la Moshoeshoe la ho tsoaloa ke **Lepoqo**. Mohla a bollang a nka la **Letlama**. La Moshoeshoe o le fumane mohla a hapileng likhomo tsa Ramonaheng, kamoo re ka bonang ka lithoko tsena :

"Ke 'na Moshoeshoe moshooashoaila oa ha Kali, lebeola le beo-tseng Ramonaheng litelu."

A nyala morali oa Seepheephe, khaitseli ea Matete. Ke ka eena a tsoetseng Letsie, Molapo, Masopha, Majara, le Mathe ('Mamaneella).

Moshoeshoe a qala ho hlabana le ho ipha matla a sa le ha ntat'ae, Menkhoaneng. A thusana le thak'a hae **Makoa-nyane** (kapa 'Nau) ho hapa likhomo tsa Ratjotjose. Ba ha Sekake ba rata ho mo amoha tsona, a hana ka matla, a ba a itokolla ho bona.

Ka mora' tseo, ka 1820, a rata ho ba le motse oa hae, eaba o ea ikhahela **Botha-Bothe**. Ke moo borena ba hae bo qalileng ho tsejoa ke lichaba. Bao a neng a ahile haufi le bona, bao a bileng a etsa selekane le bona ke Makhoakhoa

a morena Lethole. Hape ba neng ba fallele ho eena, ba eketsa sechaba sa hae, ke Bafokeng ba ma-Makara le ba ma-Ntsukunyane.

Ka selemo sa bobeli Moshoeshoe a le Botha-Bothe, *Mankoaane* a *Matooane*, mor'a Masopha, a tla hapa likhomo tsa hae. Moshoeshoe a ba a mo nyehella hore a se ke a hlola a mo hapela. Eka ke mohlang oo Moshoeshoe a qalileng mokhoa ona oa ho rapela le ho nyehela, ha a bona hore marena a mang a mo feta ka matla, kamoo Basotho ba reng : "*Motse ho aha oa morapeli.*"

KHAOLO EA 2

Lifaqane

1. Qalo ea Lifaqane

Lilemong tsa pele tsa lekholo (century) la 19, morena oa Mazulu, **Chaka**, o na a qalile ho futuhela le ho bolaea lichaba tsohle tsa Matebele naheng ea Natal. Puso ea morena eo e be e le e tšabehang, e sehlōhō.

Eare ka selemo sa 1820, kapa 1821, Chaka a futuhela sechaba sa **Mankoaane**, morena oa sona e le *Matooane*. *Matooane* ha a baleha a futuhela sechaba sa **Mahloibi**, seo morena oa sona e leng *Pakalitha*.

Pakalitha, ha a baleha le sechaba sa hae sohle, a tlōla *Maloti* a arolang Natal ho moo e leng Free State kajeno, a hlasela **Batlokoa** ba neng ba ahile haufi le *Namahali* (*Wilge River*). Ke sona sesosa sa lintoa tse tšabehang tsa Lifaqane tse 'nileng tsa senya lichaba tsohle tsa Basotho ka lilemo tse leshome, tsa felisa tse ling kaofela, tsa bolaea batho ba ka baloang ka makholo a likete. Ea e-ba bomalimabe bo tšabehang hohle Lesotho le linaheng tse mose ho Mohokare.

Faqane ke ho re, ntoa e tsamaisang sechaba sohle ha se se se se na moo se ahileng teng, se shota ka basali le bana.

2. Batlokoa

Mehleng eno, sechaba sa Tlokoeng se ne se busoa ke 'Manthatsi, kapa *Mosajana*, mohlolohali oa morena Mokotjo, ka ha mora oa hae Sekonyela a na a e-so ho tsoare borena. Batlokoa ha ba sututsoa ke Pakalitha, ba balehela ka 'ngá ka Lesotho, ba tsamaea ba sututsa lichaba tse ling, ba senya hohle-hohle. Ha ba ntse ba shota joalo, ba ba ba ea fihla Senqu, ba khutla, ba leba Lekoa ba ntse ba tsamaea ba loantša Mahloibi a Pakalitha le Mankoane a Matooane a neng a se a le naheng eo. Ba ea fihla pel'a Kulumane (Hlaping) moo ba ileng ba loantšoa ke Magerikoa a *Waterboer* (Morakabi). Ba tšaba ho tsoela pele, eaba ba khutlela 'ngá Lesotho, ba tsamaea ba loana.

3. Pakalitha le Matooane

Matooane, ka ho tšaba ho lula haufi le Chaka, a tlōla Maloti le eena mehlaleng ea Pakalitha. Ka lilemo tse peli kapa tse tharo ea e-ba ntoa ea ka mehla ea Mahloibi le Mankoane. Haholo moo a loanneng teng ke mose, pel'a Mekoatleng le Mabilela. Qetellong, *Pakalitha a hlōloa*, a ba a bolaoa ke Matooane. Joale Matooane a sala e le morena ea matla, ea phahametseng marena a mang kaofela naheng ea koano. Mankoane a na a ahile mose ho Mohokare le ho tla fihla ka koano ho nōka, moo e leng Mokhethoaneng le Berea kajeno.

4. Moshoeshoe o loantšoa ke Batlokoa, Botha-Bothe

Re se re bone hoba Moshoeshoe o na a tsoile motse, a le Botha-Bothe. Mehleng eno borena ba hae bo ne bo sa le bonyenyane, ba mpa ba phakisa ba hola. A etsa selekane le *Lethole*, morena oa Makhoakhoa, le Bafokeng ba ha Makara.

Eitse ha a bona lifaqane li e-tla, a leka ho qoba ka ho nyehela ho Matooane. Leha ho le joalo a tsoenngoa ke Matebele, haholo ke *Matlotlokoane* a Sepheka sa Mothetho.

Empa lira tsa Moshoeshoe, tse kholo, ea e-ba *Batlokoa* ba neng ba se ba busoa ke Sekonyela joale. Hoba ba khutle Kulumane ba hlasela Moshoeshoe, ba pheella ho mo felisa.

Lintoa tse boleloang haholo, tse kholo, li tharo. Ke **Ntoa ea Lipitsana** e ileng ea hlōla Basotho hampe hona moo *Botha-Bothe*.

E 'ngoe ea loana pel'a **Meribeng** ha Mokhachane. Ke mohla Moshoeshoe a tla leka ho tšosa Batlokoa ka metanyane e 'meli, Batlokoa ba ba ba soma ba re: "Maleba-leba a ma-Mokhachane, a ntša kokoi, a ntša seloana se le mahlo-mafubelu."

Ntoa ea boraro ke ea ha Moshoeshoe a thibelloa Botha-Bothe ke Batlokoa halelele. Qetellong, Moshoeshoe a bitsa Matlotlokoane hore a tl'o loantša Sekonyela. Matlotlokoane a tla, a loana, 'me leha a ile a hlōloa ke Batlokoa, a ba bolaea hampe, ba ba ba tloha Botha-Bothe. Ke eona **Ntoa ea Montša**, e ntšitseng Batlokoa Botha-Bothe.

5. Moshoeshoe o fallela Thaba-Bosiu

Joale Moshoeshoe a lemoha hore, ha a ka ba pel'a Batlokoa, a ka tšoha a timella ruri, ka hobane ba mo feta ka matla. Hape le ka ntle ho Batlokoa lira tse ling tse ngata li be li le teng naheng eohle e bitsoang ea ha Molapo kajeno. Eaba o rera ho fallela ha None oa ba ma-Ntsane, ka ho utloa hore ho na le thaba e ntle, eo a ka e etsang qhobosheane e ka tsietsang lira.

Ke ha a tla fallela **Thaba-Bosiu**, ka 1824. None o na a ahile ka tlas'a thaba. Moshoeshoe o na a rata ho phelisa-na ka khotso le eena, empa taba tsa senyeha, ntoea ea loana. None a tšoaroa, a mpa a lopolloa ke Moshoeshoe. Joale Moshoeshoe ea e-ba mong a naha.

Ho ka thoe, ke ha borena ba hae bo qala ho tiea, hobane joale o na a e-na le qhobosheane e matla, le batho ba bangatanyana ba kena ho tla batla khotso ho eena. 'Me o na a amohela bohle ka khotso, etsoe o na a le mosa, a le kelello, a tseba hore "motse ho aha oa morapeli."

6. Malimo

Empa leha ho le joalo motsotso oo e sa le oa bomalimabe bo tšabehang. Hohle-hohle ke lintoa tsa seng, ke litlala, ke lipolao, batho ba ipolaeloa feela-feela, metse e batla e le sieo, e le nahathothe feela.

Malimo a ne a tsoa hlaha. A na a le mangata, 'me a tšabeha hampe. A na a lalla batho litseleng, a ba tšoara, 'me a e-ea le bona mahaheng a 'ona ho ba jela teng.

Har'a malimo ho tumile haholo a Bakhatla, bo-Rakotsoane le **Mosoansoanyane**. Ba ne ba lula Malimong (ha Mapheshoane). Ke eena Rakotsoane ea ileng a ja morena Peete, nta'tae moholo a Moshoeshoe, a mo khaoletsa mohl'a leeto la ho fallela Thaba-Bosiu.

Malimo a mang a tumileng ke **Mokhitli**, oa Marabeng; ke **Motlejoa**, oa ha Maieane. O na a ahile Kubake (Mohale's Hoek), moo a ileng a tšoenya Baphuthi hampe. Ke eena ea bolaileng Raboshabane ("letlapa lea thella").

Empa qetellong Morena Moshoeshoe a tseba le ho felisa bolimo boo.

KHAOLO EA 3

Moshoeshoe ha a le Thaba-Bosiu

I. Ntoa ea Mankoane

Moshoeshoe, leha a fumane qhobosheane e matla, ha a ka a lula a iketlile. O na a se na batho ba bangata, lira li le teng ka 'nga tsohle. Haholo tsietsi ke **Matooane**, morena oa Mankoane. Metse ea Matooane e ne e fibla Berea le Mokhethoaneng (Bokone). O na a le matla haholo, a tšabeha. Moshoeshoe, ka mokhoa oa hae oa mehla, a mo nyehella. Leha ho le joalo khotso e ne e batla e le sieo.

Joale Moshoeshoe ha a bona hore Matooane a ka ba le kotsi ho eena, a rera ho ipatlela thuso moo a ka e fumang. Eaba o romela maqosa ho *Chaka*, Morena oa ha Zulu, a mo nyehella ka masiba a limpshe le mehololi, le ka matlalo a liphoofole. Ka mokhoa o joalo Chaka a tšepisa ho mo sireletsa ho Matooane.

Ntoa e kholo ea tlisoa ke Matooane *ka selemo sa 1827*, e tsa-
maisoa ke Moselane, tona ea hae. Mphi ea Mankoane ea hlaha Boqate, ea tšela Phuthiatsana. Ntoa ea kopana ka bohale moo e leng kereke kajeno. Moshoeshoe o na a loana ka sebele sa hae. Leha Bakone ba le bangata, ntoa ea ba imela, ba hlōloa, ba baleha ba siea litopo tse ngata. Makoanyane, mohale oa Moshoeshoe, a ba leleka ho ea fibla sehlabeng sa Berea.

Ke e 'ngoe ea lintoa tse kholo tsa Basotho, e pholositse sechaba ruri.

2. Ho senyeha ha Matooane

Ebile Chaka o romela mpho ho tla khalemela Matooane, e laoloa ke moen'ae **Dingane**. Ntoa ea loana pel'a moo e leng Ladybrand kajeno, Mankoane a hlōloa.

Mankoane a boela a hlaseloa le ke **Moselehatsi**, morena oa Matebele, ea neng a balehile ha Chaka, a rata ho ike-tsetsa 'muso oa hae. Motse oa hae oa moreneng e be e le Mosega, naheng e bitsoang Transvaal kajeno.

Mankoane, ha a bona tsietsi eo a leng ho eona, a bona le hore a hlōtsoe le ke Basotho, a tloha ha 'ona, a fallela ka 'ng'a ea Umtata (Transkei), a loantša Bathepu. Ebile bao ba bitsa 'Muso oa England. Ntoa ea loana e le ka selemo sa 1828, Matooane a hlōloa ke likanono tseo a neng a qala ho li bona. Sechaba sa hae sa senyeha. Ba bangata ba sala Transkei, 'ma ba fetoha bahlanka ba Maqhotsa le ba Bathepu. Ke bona ba bitsoang **Mafeko** kajeno.

Matooane a khutla le mehlala, empa a tšaba ho lula Lesotho, a khutlela ha Chaka. A fihlela morena joale e le Dingane. Dingane a mo bolaea.

Mankoane le Mahloibi a mangatanyana a sala Lesotho, a ntse a le teng le kajeno.

3. Ntoa tsa likhomo tsa Bathepu

Hoba Matooane a senyeha joalo, Moshoeshe a sala e le morena ruri, ho se ho se ea ka thulanang le eena. Ke ha borena ba hae joale bo tla namela ka 'ng'a ka tlase.

Pele o na a se a ile a roma moen'ae, Mohale, ho ea loantša Baphuthi ba ha Mokuoane, ntat'a Moorosi. **Baphuthi ba nyehela, ba ipela ka tlas'a Moshoeshe.**

Joale, ka baka la bofutsana, Basotho ba hopola ho ea hapa likhomo tsa Bathepu, mane pel'a Umtata. Moshoeshe a futuha a e-na le bo-Moorosi ho mo supisa tselo.

Ea e-ba ntoa tse tharo. Ntoa ea pele ke ea "**likhomo tsa Bathepu**". Ea bobeli e bitsoa ea **Monyamatsane**; ke eo Basotho ba neng ba hape khomo tse ngata-ngata, Moshoeshe a ba a rua likhomo tse ngata.

Ntoa ea boraro ea ho ea hapa likhomo tsa Bathepu **ha Kobo** e loanne moraonyana, ka selemo sa 1835, Baruti ba se ba le Morija. Teng Moshoeshoe a hlheloa ke tsietsi, a se ke a hapa khomo tse ngata. Hape ha bolaoa **Makhabane**, moen'a Moshoeshoe, ntat'a Lesaona (Ramaneella).

Ke ha Moshoeshoe joale a tla bakela lintoa tseo tsa kha-po, a se ke a hlola a e-ea teng.

4. Ntoa ea Sekonyela

Mohla Moshoeshoe a eang la bobeli ha Kobo ho ea hapa likhomo, ke ha **Letsie** a le mophatong Thaba-Bosiu. Ha a tloha a tsebisa **Sekonyela**, morena oa Tlokoeng, ea neng a ahile **Khoro-e-betloa** (haufi le moo e leng Ficksburg joale), hore a mo talimele mophato.

Kanthe Sekonyela o tla etsa lonya le leholo. A tsebisoa ke lehlaba-phieo, **Mokakailane**, hore ha ho banna ba se-tseng hae, a ka ikhapela likhomo tsa ha Moshoeshoe ka thupa ea 'mooana. Sekonyela a fela a tla ka mara a hae, a fumana ho se banna, a hloa Thaba-Bosiu, a hapa likhomo le basali ba Moshoeshoe. Empa ba ka mathōko ba phalla, **bo-Ratšosane** le ba bang; likhomo tsa busoa le 'ona mafumahali a khutla. Sekonyela a khutla a le li-hlong, a senyehetsoe. Monna oa lehlaba-phieo, eena **Mokakailane**, a bolaoa Thupa-Kubu.

5. Ntoa ea Moselehatsi

Hoba ho fete tsietsi ea Matookane le Sekonyela, ha hlaha litsietsi tse ling, etsoe Lifaqane ha li e-so ho fele.

Tsietsi e 'ngoe ke ea **Moselehatsi** (kapa Moselekatsi). Ke morena ea tšabehang oa Matebele. Pheello ea hae ke ho felisa lichaba tsohle tsa Basotho le Batsoana ba ahileng Transvaal le Free State. O na a nkile mokhoa oa Chaka oa ho romela limphi tsa hae hohle-hohle ho bolaea le ho hapa. Ka selemo sa 1830 kapa 1831 a romela mphi e 'ngoe ho tla otlala Batlokoa le Basotho. Ha ba fihla Tlokoeng, **Khoro-e-betloa**, ba bonoa ke basali. Ba sitoa ho hloa Khoro-e-betloa, eaba ba fetela **Thaba-Bosiu**.

Le teng ba sitoa ho hloa qhobosheane ea Moshoeshoe. Ha ba re ba ea e-hloa Basotho ba ba betse ka majoe, ba ba thetele mafika. Ba khutla ba sa etsa letho. Moshoeshoe

ha a bona hore ba khutla a ba romela mofaho, a rata ho felisa bora ba Moselehatsi. 'Me efela ho tloha mohlang oo Matebele ha a ka a hlola a e-tla Lesotho.

6. Lintoa tsa Bakhothu

Tsietsi e kholo hape ke **Bakhothu** (Korannas). Batho bana ke litloholo tsa Mahottentot ao e neng e le baahi ba pele ba Cape Colony. Makhooa ha a ntse a kena ka Koloni, Bakhothu ba tšela Senqu, ba aha pel'a linōka tsa Senqu le Lekoa ho tla fihla haufi le Mangaung (Bloemfontein).

Le 'ona **Magerikoa** (*Griquas*) a teng. Bona ke Mabastere a kopantseng mali a Sekhothu le a Sekhooa.

Bakhothu ha ba bakae, empa ba matla ka hobane ba na le lithunya le lipere, kanthe Basotho ha ba na tsona. Bakhothu bao ke linokoane tse mpe tse sollang kahohle ho hapela batho. Har'a bona ho ka boleloa **Potsane**, **Piet Wet Voet**, le ba bang.

Ba ile ba tšoenya Basotho, ba ba bolaea hangata, ba ba hapela. Ba ne ba qale ho tla Lesotho ba tlisitsoe ke bara ba Makhetha oa ha Monaheng, lira tse kholo tsa Moshoeshoe.

Ntoa tsa bona li ngatanyana, **Thoutle**, **Ntlo-kholo**, **Bogate**, le tse ling. Ka baka la lipere tsa bona, ba ne ba tseba ho phonyoha le mohla e ba hlōtseng. Ke tsietsi e ileng ea hlokofatsa Basotho hampe, ba bang ba ba kena moeng oa ho tloha Lesotho ka baka la tsietsi tlena tse sa feleng.

KHAOLO EA 4

Borena ba Moshoeshoe bo ipha matla

1. Baruti ba fihla Lesotho, 1833

Ka baka la litsietsi tsa hae tseo re tsoa li bona, haholo ea Bakhothu, Moshoeshoe o na a batla a fela pelo, a sa tsebe hore na a ka etsa'ng hore khotso e be teng sechabeng sa hae. Ka tsatsi le leng a chakeloa ke setsomi sa

Legerikoa, se e-tsoa Philippolis, lebitso la sona e le **Adam Krotz** (Basotho ba mo tseba ka la **Kompi**). Monna eo a phetela Moshoeshoe tsa Baruti ba Philippolis le Kulumane, kamoo ba rutang tsa khotso le tsa boiketlo. Joale Moshoeshoe a hopola hore, ha a ka ba le ba joalo, e ka ba o batletse sechaba sa hae molemo o moholo. **Eaba o romela maqosa ka likhomo ho ea mo kōpela Baruti Philippolis.**

Likhomo tsa se ke tsa finyella, tsa jeoa ke Bakhothu tseleng, empa taba tseo tsa fihla litsebeng tsa Baruti. Ebile ke ha Baruti ba bararo ba tsoang Fora (France) ba e-tla Thaba-Bosiu ba tsamaisoa ke Kompi. Moshoeshoe ha a ba utloela a roma Letsie ho ea ba lata Khalong labo Tau (Modderpoort). **Ba fihla Thaba-Bosiu ka la 28 Phupjane 1833, e le Eugène Casalis** (Mahloana-Matšoana), **Thomas Arbousset le Constant Gosselin.** Ba amoheloa ka thabo ke morena, 'me **ba beoa Makhoarane, Morija.** Ke eona kereke ea pele ea Lesotho.

Moshoeshoe a ntša Letsie le Molapo ho ea lula le bona, a re, ba baballoe ke Matete.

2. Batho ba bangata ba kena ho Moshoeshoe

Joale ka baka la khotso e hlahileng, le ka baka la puso e ntle ea Moshoeshoe **Basotho ba bangata ba neng ba qhalantsoe ke Lifaqane ba khutlela Lesotho, ba ineela Moshoeshoe.** Ke ha e tla ba morena oa Basotho kaofela, ho se ea ka tsekang le eena.

Borena bona ba Moshoeshoe hoa bonahala hore hase boo a bo jeleng lefa, empa ke boo a ipōpetseng bona ka matla le ka kelello ea hae, haholo ka mosa le sebete sa hae. Ke eena ea bōpileng sechaba sa Basotho, hoba pele e be e le lichabana-chabana tse sa utloaneng, tse hlolang li loantšana. Ke eena ea kopantseng Basotho, a ba etsa sechaba se le seng se matla, se ka tsebang ho phela le ho itoanela ho lira tsa sona.

Laha ho le joalo o na a e-so ho buse Lesotho kaofela. Ka Bochabela, Leribe le ho ea fihla Mautse, moo pele e neng e le ha Monaheng le ha Mokoteli, joale ho no ho busa Sekonyela, morena oa Batlokoa, eo re seng re bone hore ke sera sa 'nete sa Moshoeshoe. Moshoeshoe o na a se kho-tso ha naha e kalo, naha ea bo-ntat'ae, e le matleng a ba-

sele. Empa le teng o na a sa rate ntoa, pheello ea hae e le ho 'na a phela ka khotso le Sekonyela, a leka ho utloana le eena, hore lichaba tseo tse peli li tsebe ho kopana le ho utloana.

3. Barolong, Maseteli le Bakhothu ba fihla Thaba-Ntšo le Makulukameng

Qetellong ea selemo sa 1833, ha tla lichaba tse ling tse tsamaisoang ke Baruti ba Wesele ho tla kōpa kaho ho Moshoeshoe. E le **Barolong ba Moroke**, ba aha **Thaba-Ntšo** moo ho leng Baramokhele ba Moseme. E le **Bakhothu ba Gert Taaibosch** (Chere), ba aha pel'a **Mekoatleng**. Hape e le **Makulukama** (Bastaards) a **Carolus Baatji** (Karolose), a aha **Platberg**, ka koano ho thaba ea Ladybrand.

Moshoeshoe a ba thabela, a ba amohela hantle, a sa tsebe hore ka moso ba tla mo tsekisa naha eo, ba re ba e reki-le, ke ea bona.

Hona nakong eo, Baruti ba Wesele ba hloma thuto ha Sekonyela, *Marabeng*.

4. Moshoeshoe o hlaba selekane le Mofumahali oa England

Mehleng eo **ma-Buru** a na a se a qalile ho tšela Senqu, a nts'a ipatlela mapolasi. Moshoeshoe a lemoha hore taba eo e ka ba kotsi ho eena. Eaba o hopola hore ho ka ba hotle hore a buisane le morena oa bona, morena oa England.

Ka keletso ea Baruti ba hae le ea Dr Philip, hloho ea Baruti ba Mokhatlo oa London, a ngolla Mogovernor oa Kapa, Sir George Napier. Ha etsoa "**treaty**" (tumellano) ea selekane le England. 'Muso oa lumela hore Moshoeshoe ke morena oa naha kaofela eo a leng ho eona. Ea e-ba motsoalle oa Mofumahali ka mokhoa o joalo. Ke ka 1843.

Selekane sena sa belaela bo-Moroke. Ke ha ba tla qala ho tseka, ba re, naha eo ba leng ho eona hase ea Moshoeshoe, ke ea bona.

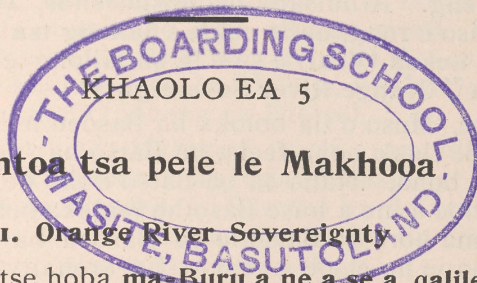
5. Moshoeshoe o namela ka 'ng'a Boroa le Bochabela

Mehleng eno, ka baka la khotso e ntle e hlahleng, Basotho ba tseba ho nama hantle ka 'ng'a tsohle, haholo ka

Boroa le Bophirimela. **Ba aha ho ea fihla Beerseba (Mohokatšana, ha Rolland) le Senqu. Posholi a beoa pel'a meeli, Mohale a beoa Kubake (Mohale's Hoek).**

Mose ho Mohokare **ha fihla Bataung ba ha Moletsane, ba beoa Mekoatleng. Ba ekeletsa Moshoeshoe matla, ka ha e sa le ba utloana hantle le Basotho.**

Ka 'nga Bochabela ho no ho le Batlokoa, empa Moshoeshoe o na a ntse a re, ka mose o ka koano ke ha hae. **Ka hoo a rata ho namela teng, 'me ka kutloano le Sekonyela a bea Molapo Peka, a ntoo 'mea Cana. Ke taba e ileng ea eketsa ho mo fapanya le Sekonyela mehleng ea morao, kamoo re tla bona kateng.**

Lintoa tsa pele le Makhooa.

1. Orange River Sovereignty

Re se re boletse hoba **ma-Buru a ne a se a qalile ho tšela Senqu ka 1836** ho ipatlela leaho ka thōko ho 'Muso oa England oo a o hloileng. Ba ne ba belaela ka 'Muso oo ha o lokolotse makhoba (*slaves*) a bona, ba belaela le kamoo o sa ba loaneleng ho Maqhotsa a ba tšoenyang, ba re, 'Muso o hlokomela ba Batšo, ha o hlokomele ba Basoeu.

Ba fallela Natal, ba hlōla Dingane, morena oa ha Zulu, ba iketsetsa "Republic" ('muso o sa busoeng ke morena). Empa England ea kena teng, ea ba amoha eona.

Ebile ba bang **ba tšela Vaal River (Lekoa), ba hlōla Moselehatsi, ba hloma Republic e 'ngoe naheng ea Transvaal. Ba ne ba re, ba busa le sekoto se seng sa Free State, motse oa teng e le Winburg (Makeleketla).**

Ba bang hape **ba itulela pel'a Senqu le Mohokare, haufi le naha ea Moshoeshoe, le ka har'a eona, ba lumeletsoe ke Moshoeshoe qalong, a sa lemohe hore ba tla tloha ba tse-kisana naha le eena.**

Ha isa-isa ha hlaha litseko mahareng a ma-Buru ao le bo-Moshoeshoe, mefere-fere ea batla e hlaha. Ke lona **le-**

baka le ileng la etsa hore Moshoeshoe a etse “**treaty**” le Mofumahali ka 1843. Taba e neng e baka litseko ke ha bo-Moroke le bona ba tseka, ba re, naha eo ba ahileng ho eona ke ea bona ka ntle ho Moshoeshoe.

Taba tsena kaofela tsa bitsa 'Musu, oa bona hore, ha o sa kene mahareng, taba li tla senyeha, ho hlahe lintoa tse bohloko. Qalong, 'Musu oa kena butlenyana ka ho **bea mastrata Bloemfontein** hore a khalemele Makhooa ha a etsa ba Batšo hampe. Ke ka 1847. Mastrata eo ke **Major Warden**.

Empa taba tsa phakisa tsa fetoha. Ka 1848, Mogovernor **Sir Harry Smith** a bona hore e ka khona puso e matlanyana e be teng. A buisana le Moshoeshoe, Winburg, 'me a etsa tsebiso e reng, **naha eohle e pakeng tsa Senqu (Orange River) le Lekoa (Vaal)** e se e le paballong ea Mofumahali. **Ea bitsoa “Orange River Sovereignty”**.

Ha thoe, 'Musu o tla boloka ba Basoeu le ba Batšo, Makhooa a be tlas'a oona feela, ba Batšo ba 'ne ba busoe ke marena a bona, Naha ea ba Batšo e tla 'ne e be ea bona, Moshoeshoe a 'ne a buse Basotho joaleka pele. Feela 'Musu o tla talima hore ba Batšo le ba Basoeu ba se ke ba loantšana, hape ho etsoe moeli o ba arohanyang, o sielang bohle baka se lekaneng.

Hape, ka ha bo-Moroke ka bo-Sekonyela ba ntse ba tseka le Moshoeshoe, ha thoe Major Warden a thibele moferefere. Ho khethoe Komisi e tla hlahloba taba tsa marena ana, 'me ho lokiso e meeli ea 'ona. Ha thoe, kaofela ha bona ke bana ba Mofumahali.

2. Ntoa ea Boomplaats

Litaba tseo tsa hlaba ma-Buru ka ha a **na a sa rate ho boela a busoa ke 'Musu**. Pretorius a qala “**rebellion**” (phetohelo), a leleka **Major Warden, Bloemfontein**, a re ma-Buru a itokolotse, a hlomile 'Musu oa 'ona Free State.

Sir Harry Smith a khutla kapele, a **hlōla ma-Buru hampe ntoeng ea Boomplaats**, pakeng tsa Senqu le Bloemfontein. Pretorius a baleha, a tšabela mose ho Vaal. Orange River Sovereignty ea sala e ntse e busoa ke England, moreneng e le Bloemfontein, 'Musisi (*Resident*) e le Major Warden.

3. Moeli oa Warden

Qalong, ea ka taba li ea hantlenyana, empa tsa phakisa ho senyeha. **Molato ke naha, hape ke meeli.** Ma-Buru a na a rata ho sehelo a naha e kholo. Basotho ba ne ba belaela, ba re, naha ke ea bona, ha ba lumele hore ba e fokoletsoe hakalo.

Hape bo-Moroke, Gert Taaibosch le ba bang **ba itokolla ho Moshoeshoe**, ba re ba batla naha eo e leng ea bona, ba sehelo e meeli, ba khaohane le Moshoeshoe. Le eena **Sekonyela** a pheella hore a sehelo e karolo e kholoanyane ea naha ea Basotho.

Major Warden, ka ho se tsebe litaba le ka ho thetsoa ke ba bang, a emela marena ao, **a ba etsetsa meeli**, haholo a etsa moeli o belaelitseng Basotho hampe ka ho sehela Sekonyela naha e kholoanyane ha Molapo, e le ho tloha Peka ho isa Maoa-Mafubelu (nōkeng ea Hlotse).

Ho feta moo a etsetsa Makhooa meeli e amohileng Moshoeshoe naha e kholo-kholo ka 'ng'a Qethoane le Botheta. Ke oona "**Moeli oa Warden.**" Basotho ba belaela hampe, ba qala ho hloea 'Musu. Mehlang eo ba ne ba bile ba bina ba re: "*Majoro, nka thipa, u sehe naha.*"

Moshoeshoe a hana moeli oo ka matla, empa ha a bona hore a ka ba le ntoa le 'Musu, a lumela, a re, o lumetse feela joaleka ntja ha e khokoa ka lerapo. Major Warden o na a kopantse marena a mang kaofela hore a tle a loantše Moshoeshoe ha a sa lumele. Ke Moletsane feela ea neng a tšepaha ho Moshoeshoe.

4. Ntoa ea pele ea Tlokoeng

Haholo ea tsekang le Moshoeshoe ke **Sekonyela**. Ka ho bona hore Major Warden o tla mo emela, le ka ho tšepa thuso ea Gert Taaibosch le Moroke, a qala ho tsietsa Moshoeshoe ka ho chesa metse le ho hapa likhomo.

Ke ha ho tla loana lintoa tsa Tlokoeng. Ea pele ke ea "**Likhomo tsa Tlokoeng,**" ka 1848. **Sekonyela a hlōloa**, Basotho ba hapa likhomo tse ngata haholo.

Sekonyela a tšoenya Bataung le Basotho ba bang hangata a tlatsitsoe ke bo-Gert Taaibosch le Moroke. Le teng a 'na a emeloa hangata ke Major Warden, ea neng a rata

ho kokobetsa Moshoeshoe. E ne e le nako e mpe ea lintoa tsa ka mehla tsa khapelano.

5. Ntoa ea Tihela ea Barolong, 1851

Qetellong, Moshoeshoe ha a bona kamoo a etsoang hampe kateng a fela pelo le eena, a se ke a hlola a rapela joaleka mehla. A lumella batho ba hae ho iphetetsa ho Barolong. Khomo tsa Barolong tsa hapuo a ka bongata.

Joale **Major Warden a tliša ntoa** e tla loantša Moletsane, e ntoo ea ho Moshoeshoe, e le masole, Barolong, Bakhothu, Batlokoa, le mefuta e meng. Ntoa ea kopana **Mekoatleng** ka la 30 Phupjane 1851. Makhooa a e bitsa **Ntoa ea Viervoet**. Basotho bona ba e bitsa **Ntoa ea Tihela**. Basotho ba ne ba laoloa ke **Letsie**. Polao ea e-ba kholo ea Barolong, ba 150 ba bolaoa ka lerumo, ba ka bang 200 ba lihelo a lilemong. Major Warden le masole a hae ba phonyoha ka thata. A khutlela Bloemfontein ka lihlong.

6. Ntoa ea bobeli ea Tlokoeng, 1852

Joale 'Muso oa bona hore taba li senyehile, oa ba oa hopola ho tlohela naha eo ea Orange. Empa pele oa ka oa roma maqosa a mabeli a maholo, bo-**Major Hogge le Owen** ho leka ho lokisa litaba. Empa ba se ke ba hlola ba e-ba le thuso, **ba lemoha liphoso tsohle tsa Warden, ba mo tlosa litulong**, empa ba se ke ba bona kamoo ba ka hlolang ba lokisa litaba, etsoe lipelo tsa bohle li ne li se li senyehile ke puso eo ka baka la bobele bo hlahileng.

Eare ka Motšeanong 1852 ha loana ntoa ea bobeli ea Tlokoeng, e bitsoang **Ntoa ea Sebothoane**. **Moshoeshoe a hlōla Sekonyela hampe**, a hapa motse oa 'Mota le oa Nkhahle. Khapo ea e-ba ngata haholo. Hojane Moshoeshoe a rata ho felisa Sekonyela mohlang oo, a ka be a mo felisitse, empa a mo qenehela, a mo siela borena ba hae.

7. Ntoa ea Masole, 1852

Taba ha li hana ho loka joalo, Mogovernor e mocha, **Sir George Cathcart**, a rera ho tla Lesotho ka masole a 2,000. A fihla Platberg (Makulukameng) ka Tšitoe 1852. Ka la 15 Tšitoe Moshoeshoe a kopana le eena. Cathcart a mo nea matsatsi a mararo hore a ntšhe likhomo tse 10,000 le

lipere tse 1,000 ho lefa ma-Buru kamoo a a hapetseng khomo tsa 'ona. Moshoeshoe a re, a fuoe matsatsi a mang hape. Mogovernor a hana, a re, ha li sa tsoe ka letsatsi la boraro o tla tla li kuka ka ntoa. Moshoeshoe a re: "*Ha u otla ntja, e ka tsoha e u loma.*"

Moshoeshoe a etsa matla ho bokella khomo tsa tefo, a hlōloa, a tseba ho bokella tse 3,500 feela tseo a ileng a li romela ka Nehemia Sekhonyana. Cathcart a re, joale ke ntoa, 'me ka la 20 Tšitoe a tšela Mohokare lelibohong le ileng la bitsoa la Cathcart, malebana le Berea. E ne e le makhotla a mararo. Le laoloang ke eena Cathcart la pota thaba ka Bophirimela, la ea fihla Boqate, haufi le moo e leng ha Makhoathi kajeno. Le leng, le tsamaisoang ke Colonel Eyre, la pota thaba ka Leboea. La boraro la e-hloa thaba haufi le ha Khoabane. Makhotla ao a mabeli a hapa khomo tse ngata, empa Basotho ba boela ba a tsietsa, ba a bolaela masole a 30, 'me ba a lahlisa likhomo tse ngata. Le leng la ea teana Boqate le lekhotla la Cathcart. Ke moo e loanneng tsatsi lohle.

Cathcart, ha a bona hore ha ho sa le kamoo a ka hlōlang kateng, a tsoha a khutla. O na a sa hlōloa, empa le eena o na a sa hlōla, feela a bone hore o kene makaqabetsing. Ho no ho bolailoe masole a 37, ho shoele Basotho ba ka bang 20 kapa 30.

Ebile ke ha Moshoeshoe a etsa bohlale ba 'nete, ka ha a ntse a tseba hore "*motse ho aha oa morapeli.*" A ngolla Cathcart lengolo le letle la khotso, a re: "*Kajeno u nchapile, u hapile likhomo, a e ke e be ho lekane. Ke kōpa khotso, 'me nke ke ka hlola ke loana le 'Musu.*" Cathcart a khahloa ke lengolo leo la thapeli. A re, khotso e fela e le teng, ba loanne, ho lekane. A leboha le bohlale le sebete sa Morena Moshoeshoe. A re, ha e sa le sera sa Mofumahali, e boetse ke motsalle oa hae.

Ka la hosasane a khutlela Koloni, Moshoeshoe a itlamile hore a ke ke a hlola a tšoenya ma-Buru ha le 'ona a sa mō tšoenye. Ke eona ntoa ea pele ea Basotho le 'Musu, ea fela e sa siece bora pakeng tsa 'Musu le Moshoeshoe ka baka la kelello le pelo e ntle ea Sir G. Cathcart le Moshoeshoe.

KHAOLO EA 6

Ntoa ea pele ea Moshoeshoe le ma-Buru :
Ntoa ea Senekale.

1. Ma-Buru a hloma 'Muso oa Free State

Ka mora' Ntoa ea Berea (ea Masole), 'Muso oa England oa rera ho tlohela naha e mose o koano ho Senqu, ka ho bona hore o sitiloe ho e busa hantle. Joale ke'ha ma-Buru a tla hloma "Republic" ea 'ona ea **Orange Free State**. 'Muso o no o romile **Sir George Clerk** ho lokisa litaba tseo.

Ma-Buru a qala ho ipusa ka 1854, 'me Mopresident oa pele ea e-ba **Mr Hoffman**, motsoalle oa Moshoeshoe. Moshoeshoe a ea Bloemfontein ho lumelisa ma-Buru, 'me ba tšepisana hore ba tla phelisana ka khotso.

Empa Sir G. Clerk o na a entse phoso e kholo ka ho se lokise taba ea moeli o bitsoang "**Moeli oa Warden**", athe ke oona o nong o bakile litsietsi tsohle tsa pele. Ma-Buru ha a bontša Sir G. Clerk taba eo, a araba joaleka ha eka moeli o sa tiile, kanthe ho Moshoeshoe a araba joaleka ha eka o se o felile. Ke oona molato o nong o tla senya litaba hamorao.

2. Moshoeshoe e ba eena morena a le mong oa ba Batšo.

'Muso oa England o e-so ho tlohe Free State, Moshoeshoe o na a tsoa loantša **Sekonyela** la qetello le ho mo hlōlela ruri. **Ke ha borena ba Tlokoeng bo tla fela.** Khoroe-be-tloa, qhobosheane ea Sekonyela, ea hapuo, **ha bolaoa Maketekete**, mor'a Sekonyela, **le Gert Taaibosch**, morena oa Bakhothu. Sekonyela a balehela Bloemfontein, hamorao a lumelloa ke 'Muso ho ea ikhahela Herschel moo a bileng a shoela teng. Hoba a shoe, mora oa hae Lehana le setloholo sa hae Lelingoana ba ea aha ka 'ngane ho Maloti, pel'a ha Lebanya.

Borena ba Sekonyela hoba bo fele, Moshoeshoe a sala e le eena morena oa lichaba tsohle tsa Basotho le ba Batšo ba Lesotho le Free State. **Le eena Moroke joale a lumela hore o ka tlas'a hae.**

Ke ha borena ba Moshoeshoe bo tla ba boholo ruri, a k-pantse ka tlas'a puso ea hae lichaba ts'ohle tsa koano, ho se ho se ea ka mo hanyetsang. Ke seo a neng a se pheetsetse ha e sa le a qala ho busa, 'me ke taba e ileng ea matlafatsa sechaba sa Basotho.

3. Basotho ba tsietsana le ma-Buru

Ha hla ha bonahala kapele hore Basotho le ma-Buru ba ke ke ba phelisana ka khotso halelele. **Molato o moholo ke moeli**, ma-Buru a ntse a re, moeli oa 'ona ke oane oa Warden; athe Basotho ba o hana ka ho re, o ba amoha naha e kholo. Hape o no o sehiloe ka boomo ke Major Warden ka ho rata ho nea ma-Buru naha e kholo. Haholo moo moeli o tsekoang ke lipakeng tsa Senqu le Mohokare.

Molato o mong o nong o baka litaba ke **bosholu ba Basotho** ba bang ba likhomo tsa Makhooa. Mong a molato haholo ke **Posholi**. O na a re, e ka khona ma-Buru a mo fepe joalo, ka hobane a jele naha ea hae. Moshoeshoe a leka ho khalemela, empa a se ke a thusa hakakang, etsoe hape le 'ona ma-Buru a na a eketsa ho senya litaba ka boomo, a leka ho ntša Basotho metseng ea bona.

4. Mogovernor Sir George Grey o leka ho lokisa litaba

Mopresident Boshof ha a bona hore taba li ea senyeha, a kōpa Mogovernor oa Kapa, **Sir G. Grey**, hore a tl'o namola, a leke ho tiisa khotso mahareng a ma-Buru le Moshoeshoe.

A teana **Smithfield le Moshoeshoe le Boshof**, 'me ka pheello ea hae a tseba ho namola litaba. Ha lumellanoa kamoo bosholu bo ka felisoang kateng. **Empa ha se ke ha buuo letho bakeng sa moeli**. Ha siuo a eona eo e leng taba e bakang mefere-fere.

5. Ntoa ea Senekale (Hlakubele 1858)

Taba tsa boela tsa senyeha kapele, haholo ka baka la moeli. Ka la **19 Hlakubele 1858, Free State ea tsebisa Moshoeshoe hore ea loana**. Mara a ma-Buru a hla a phakisa a kena Lesotho.

Ka la 23 Hlakubele **ba chesa motse oa Beerseba** (ha Rolland) ka sehlōhō se sehōlo, ha bolaoa le batho ba bangata ba sa loaneng.

A mang ma-Buru a kena Lesotho ka la Bophirimela, a fihla pel'a Thabana-Morena, a **bolaelloa haholo pel'a Khilibiting**, moo ba reng ke Hell (liheleng).

A mang a tsamaisoang ke Senekal a leba 'ngā Thaba-Bosiu. Ntoa ea loana **lelibohong la Cathcart**. Basotho **ba hlōloa** moo, empa ba bolaela ma-Buru haholoanyane.

Kamorao, mara a mabeli a tla kopana pel'a Wepener. **Senekal a fihla Morija, a chesa motse le ntlo ea Moneri Arbousset**, Letsie a tšabela Thaba-Bosiu.

Ka Motšeanong **ma-Buru a fihla pel'a Thaba-Bosiu, empa a hla a qhalana kapele** ha a utloa hore Basotho ba kene Free State ka bongata, ba ntse ba hapa likhomo.

Boshof ha a bona hore ba hlōtsoe, ba tsietsing, **a boela a bitsa Sir G. Grey** ho tla mo namolela. A kōpa Moshoeshoe hore e lale ho fihlela Mogovernor oa Kapa a ba lokisetsa. Moshoeshoe a lumela ke ho se rate ho 'na a loana feela.

6. Khotso mahareng a Free State le Moshoeshoe : Treaty ea Aliwal

Ha buisanoa halelele ka tsa khotso le moeli. Qetellong, ka Loetse 1858, taba tsa loka. Moshoeshoe le Free State ba lumela ho etsa khotso. Khotso eo e ngoliloe lengolong le bitsoang "**Treaty of Aliwal**" (treaty ke ho re, tumellano). Mong a khotso eo ke Sir G. Grey.

Moeli oa Warden oa felisoa, Basotho ba buseletsoa sekoto se sehōlo sa naha ea bona ho ea fihla Qethoane le Matlakeng. Empa ba senyeheloa ke sekoto se seng, haholo Beerseba.

Taba tsena tsa e-ba bohloko ho Moshoeshoe, empa a li lumela ka ho se rate ho belaetsa 'Muso oa England.

Ntoa ea bobeli le ma-Buru : Ntoa ea Seqiti

1. Ho tloha ka 1858 ho isa ka 1865

Ka mora' Ntoa ea Senekale e bile phomolonyana ea lilemo li se kae. Empa e ne e se khotso e tiileng. Basotho ba ne ba ntse ba belaela ka meeli. 'Me leha morena Moshoeshoe a rata hore ho luloe ka khotso, *bosholu le bonokoane* bo no bo sa fele.

Hona nakong ena ke ha **Nehemia Sekhonyana a leka ho iketsetsa borena Matatiele**, naheng eo ho thoeng, e filoe Moshoeshoe ke Faku, morena oa Maphoto. Sekhonyana a thusoa le ke Masopha ho loantša Adam Kok le Umbale, morena oa Maphotomisi, empa ba se ke ba thusa letho.

Ho nong ho bonahala ke hore ntoa e tla boela e be teng ea Basotho le ea ma-Buru, hoba ho no ho belaešanao hampe. Feela taba e neng e sa ntse e tsietsa Free State ke litsekisano tsa teng tse neng li bakoa ke Pretorius ka ho rata ho kopanya Free State le Transvaal. Ka linako tse ling o bile a beoa Mopresident oa Free State.

Bora bo no bo ntse bo eketseha pakeng tsa Basotho le ma-Buru, bo bakoa ke tseko tsa naha le tsa bosholu, haholo ka 'ng'a ka Winburg. Ma-Buru a itokisetša ntoa, a mpa a lieha ho futuha ka baka la ho se utloane ha 'ona.

Joale eare ka Hlakola 1864 ha khethoa **Mr Johannes Brand** hore e be Mopresident oa Free State. Eo ke monna ea matla, ea kelello, ea ratang hore Free State e tsoele pele.

2. Sir Philip Wodehouse o leka ho namola

Brand, hoba a lule hantle a ngolla Moshoeshoe kamoo a belaelang ka eena ke ho se boloke meeli eo ho lumellanoeng ka eona; a hlahisa lipelaelo le ka baka la bonokoane bo bongata ba Basotho.

Ba sitoa ho utloana, eaba ho kōpjoa **Mogovernor oa Kapa, Sir Philip Wodehouse**, hore a tl'o supa moeli. Wodehouse a lika-lika, ka ho bona hore ke taba e ka mo khokang. Empa qetellong a tla, a hlahloba litaba, a supa moeli oa

khale, empa a o fetola hanyenyane ka ho nea Moshoeshoe naha e na beng e sehetsoe Gert Taabosch khale.

Joale ke ha Basotho ba tla belaela hampe. Ba re, ba ke ke ba lumela ho sutha hakalo. Moshoeshoe a leka ho phoka litaba, empa a hlōloa, haholo ka hobane ma-Buru a ne a hana ho nea Basotho ba tšoanetseng ho tloha sebaka se lekaneng sa ho kotula masimo a bona.

A thetsoa ke banna le bahlankana ba bangata ba ithokang ka ho re, ba tla hlōla ma-Buru habonolo. Eaba o lumela hore ntoa e ka ba teng, a sa lemohe tsitesi e tla mo hlahela, ka hoba joale Free State e matla haholo ho feta mohl'a Ntoa ea Senekale. Athe Basotho bona ha ba sa kopana hantle joaleka pele, hoba Moshoeshoe o holile, 'me bara ba hae ha ba utloane.

3. Qalo ea Ntoa ea Seqiti (Phupjane 1865)

Sesosa sa ntoa ea e-ba **Ramaneella** ka ho hapa likhomo ka 'ngane ho moeli o beiloeng. O na a phela ka mose ho moeli oo. Ma-Buru a mo futuhela, a mo busetsa ka koano ho moeli.

Basotho ba bang **ba ha Mopeli ba tlōla moeli** le bona, ba hapa likhomo, ba tšoenya beng ba lipolasi. Ke ha Brand a tla re, Moshoeshoe a mo neele beng ba molato, a ba ahlole; hape a lefe. Moshoeshoe ha a sitoa ho lumela, **Free State ea mo tsebisa ntoa ka Phupjane 1865.**

Ke ha ho tla loana **Ntoa ea Seqiti**, e loanneng ka lilemo tse tharo, ea batla e felisa Lesotho ruri. Ka 'nge 'ngoe ho ka thoe, Moshoeshoe o ipatletse tsietsi eo ka ho se khalemele bonokoane ba batho ba hae.

Ma-Buru a kena Lesotho ka 'nga tsohle, molaoli oa bona e moholo e le **Jan Fick**. Ntoa ea loana **Mabolela**, ea ntša Mopeli teng. Eaba Jan Fick o tsoela pele, a tla hloa sehlabana sa Berea, **Tlapaneng**, a hlōla Masopha habohloko, Basotho ba ba ba baleha hampe.

Ea loana le **Thaba-Telle** ka eona nako eo, ea hapela Basotho likhomo tse ngata.

Taba e ekelitseng tsietsi ea Basotho ke phoso e tšabehang ea Ramaneella ea ho kena naheng ea Natal le ho hapa likhomo teng. Ketso eo e mpe ea batla e kenya England ntoeng. Ke eona taba e tsielitseng halelele 'Musu oa England ho

tla pholosa Basotho. Moshoeshoe a ba a tsoanela ho lefa tefo ea likhomo tse 4,000.

4. Thibello ea Thaba-Bosiu

Ka Phato 1865, ma-Buru a fihla pel'a **Thaba-Bosiu**, 'me a **thibella Moshoeshoe** teng, a e-na le bo-Masopha. Ka la 15 Phato, ma-Buru a leka ho hloa Thaba-Bosiu. Ke ha *Commandant* ea bona, **Wepener**, a tla bolaoa a se a batla a le ka holimo.

Joale ma-Buru a se ke a hlola a leka ho hloa, empa a 'na a thibella thaba ka 'nga tsohle. Basotho ba e-ba tsietsing e makatsang, le ka baka la likhomo tse likete tse neng li le teng, tsa e-shoa ho tšabehang ke ho hloka joang. Monko e be e le o tšabehang oa litopo tsa tsona tse bolileng. Ma-Buru a na a entse likantši lithabeng kaofela tse talimaneng le Thaba-Bosiu, ba ntse ba e betsa ka likanono. A e thibella joalo ka liveke ho sa hlahe thuso, 'me eare ka Loetse 1865 a tloha ho ea loana 'nga tse ling.

Mehleng eo ma-Buru a Free State a ne a tlatsitsoe ke a Transvaal a tsamaisoang ke **Paul Kruger**.

5. Molapo o ineela ma-Buru

Ntoa e ne e ntse e tsoela pele ka matla. Ea boela ea loana e le kholo **lelibohong la Cathcart** (Mphalane, 1865). Basotho ba 'na ba hlōloa.

Ba leka ho kena hape Free State ho ea hapa khomo tsa ma-Buru, ba ba fihla Winburg le Bethlehem, empa ba khutla ba sa etsa letho le leholo.

Joale ke ha Jan Fick a tla boela a futuha ka matla ka 'nga ka ha Molapo. A kena hare-hare ho Maloti, a hapa mehlope e mengata.

Molapo, ha a bona hore o tsietsing, a **ineela ma-Buru**, a konehela Moshoeshoe. A etsa hammoho le ma-Buru **Treaty (tumellano) ea Mpharane**. A lumela hore naha ea hae kaofela e mose ho Mohokare e be ea Free State, eena a salloa ke e mose o koano, empa a lumela hore o tla busoa ke Free State, a arohane le Moshoeshoe joalo. Moeli ea e-ba Phuthiatsana pakeng tsa hae le Moshoeshoe. Ke ka Hlakubele 1866.

6. Khotso ea Mabele

Koeneho ea Molapo ea e-ba kotsi e kholo ho Moshoeshoe, etsoe hape Basotho ba ne ba ntse ba hlōloa ka 'ng'a tsohle. Le tlala e ne e se e kene. **Ma-Buru a na a qalile ho senya mabele a Basotho**, 'me ho bonahala hore e tla ba tlala ea 'nete Lesotho ha ho ke ke ha kotuloa.

Ma-Buru a na a etsa maleba-leba kaofela ho fokolisa Basotho le ho ba felisa lipelo. **A ne a bile a tebetse Baruti kaofela ba Fora**, ka hobane e le metsoalle ea Basotho. Baruti ba tšabela Aliwal North le Natal. Ho no ho thoe, ha ba ka boela ba tla Lesotho ba ka tšoha ba kenngoa teronkong.

Joale Moshoeshoe, hore a pholose sechaba, se ke se ntše letšoea, a lumela ho etsa khotso le Brand ka la 3 'Mesa 1866. Ke eona "**Khotso ea Mabele**". E bitsoa joalo, hobane e entsoe ke Moshoeshoe hore a pholose mabele a sechaba.

Empa e be e le khotso e bohloko hampe, hobane e ne e amoha Basotho naha e kholo-kholo. Moeli o bo o tloha makopanong a Makhaleng le Senqu, o fihla Thaba-Telle, ebe o theoha o ea oela Mohokare haufi le Maseru. Ka 'ng'a Bochabela moeli e le Phuthiatsana; ka Bophirimela e le Mohokare. Moshoeshoe o na a saletsoe ke nahanyana e nyenyane haholo, e le ho tloha Thaba-Telle ho ea fihla Phuthiatsana ea ha Molapo. Hape o na a tšoanetse le ho itlama hore o tla 'ne a etse kahohle-hohle kamoo Free State e ratang kateng.

7. Ntoa ea bobeli ea Seqiti

Khotso eo ha hla ha bonahala hore e ke ke ea tiea, hobane e sa siele Basotho naha e ba lekaneng, hape e lumetsoe ke Moshoeshoe ka baka la ho pholosa mabele feela. O na a ntse a ngollana le Sir Ph. Wodehouse hore 'Musō oa England o mo thole. Empa ho no ho le thata ho 'Musō ho etsa joalo ke ho tšaba ho belaela ma-Buru kapa Makhoora a Kapa.

Ntoa ea lala selemo. **Basotho ba ne ba lemile moo Free State e hapileng teng**, 'me ho bonahala hore ha ba utloisise ho tloha. Joale ha ma-Buru a ntse a pheetse hore ba tlohe, **ba bang ba ineela ma-Buru joaleka ha Molapo a entse.**

Ho ka boleloa Mopeli eo **ma-Buru a mo neileng naha ea Oetsi oa Makholokoe**, moo ho bitsoang Witziehoek. Sechaba sa hae se ntse se ahile teng le kajeno.

Le eena **Letsie** (hammoho le Posholi le Makoae) a re, o lumela ho busoa ke **ma-Buru**. Ba lumela ho mo siela sekoto se seng sa naha ea hae, feela e be motho oa bona. Ke eona "**Khotso ea Jan Fick**". Empa e ne e le taba e se nang 'nete, hoba Letsie o na a habile ho pholosa mabele a sechaba.

Joale, ka Phupu 1867, ha ma-Buru a re a tlosa Basotho ba setseng naheng e hapiloeng, eo a e filoeng ke Treaty ea Thaba-Bosiu, **ntoa ea boela ea tsoha**. Moshoesheo a re, naha eo e ntse e le ea hae, ha a lumele ha batho ba hae ba tlosoa.

Moshoesheo o na a ntse a ngollana le Wodehouse, a na le tšepo hore kajeno 'Musu o tla mo namolela, o mo pholose. Ma-Buru, ka ho tšaba ha 'Musu o ka kena lipakeng, a loana ka matla hore a fele a hlōle Moshoesheo 'Musu o e-so ho bue letho.

Ka Loetse 1867 **ma-Buru a theola Makoae, Maboloka**, Ke ha Makoae a tla fallela Matatiele. Ka Pherekhong 1868 a hapa qhobosheane ea Posholi, **Mathebe**; ha **bolaoa Posholi** le batho ba bangata. Ka Hlakola, Basotho ba boela ba hlheloa ke tsietsi ka **ho hapjoa ha Qeme**; ha hapjoa teng khapo e kholo-kholo. Ma-Buru joale a ne a se a le makhatheng a ho ea Thaba-Bosiu le ho felisa borena ba Moshoesheo.

Empa thuso joale e haufi. Ka Pherekhong, Sir Ph. Wodehouse o na a ngoletse Brand le Moshoesheo hore o filoe matla ke Mofumahali ho thola Moshoesheo le Basotho. A kōpa Brand hore ntoa e lale ho fihlela taba li loka. Empa Brand a hana, a re, ntoa e tsoele pele, o hlōtse Basotho, a ke ke a hlatsisoa ke Wodehouse.

Ke ha Wodehouse a tla tsebisa Moshoesheo hore a loane senna, a mo fe sebaka sa ho itokisa le sa ho tla. A re, ha a fihla e ka khona a fumane Basotho ba sa tiile, ba sa na le sekoto se seholo sa naha ea bona.

'Me efela ka la 12 Hlakubele 1868 a etsa **Khoeletso (Proclamation)**, e reng, Mofumahali o thotse Lesotho. Basotho ba pholoha joalo, 'me e le ha ba le makhatheng a ho time-la ruri.

Lesotho le tholoa ke 'Muso oa England

1. Ba 'Muso ba fihla Lesotho

Tsebiso ea Sir Philip Wodehouse ea hore Mofumahali o thotse Lesotho ha ea ka ea felisa ntoa hang-hang. Ma-Buru a na a rata ho felisa Basotho makhotla a Wodehouse a e-so ho fihle.

Eare ka la 23 Hlakubele **mapolesa a Colony** a laoloang ke **Sir Walter Currie** a tšela Senqu, Phatlalla. Ka la 26 Hlakubele **a fihla Thaba-Bosiu** moo a amohetsoeng ka thabo e makatsang. Ke ha sechaba se tla kholoa hantle hore se paballong ea England, 'me se pholohile tsietsing ea sona.

Ka la 15 'Mesa 1868, **Sir Philip Wodehouse a fihla Thaba-Bosiu** ka sebele sa hae, ha etsoa **Pitso** e kholo. A re, **Mofumahali o thotse Lesotho**, e ka khona **Basotho ba tsebe hore ba tšoanetse ho ntša khafa le ho mamela litaelo tsa 'Muso**. Ha e le **naha ea bona eo ma-Buru a e nkileng o tla leka ho ba buseletsa eona**, leha a mpa a bona hore o tla sitoa ho a hlatsisa eona kaofela.

2. Ha e e-so ho be khotso ea 'nete

Leha Mofumahali a thotse Lesotho, tsietsi e kholo e ne e sa le teng. Ma-Buru a re, moo England e busang ke naheng eo Moshoeshe a e sietsoeng ke Treaty ea Thaba-Bosiu feela. Ka ntle ho moo, hohle ke ha 'ona. Joale a na a ntse a re a leleka Basotho ba setseng naheng eo, 'me ntoa e ntse e le teng 'nga tse ling ke hona, e le tsietsi ho Basotho.

Wodehouse o na a ntse a buisana le Brand. Empa taba tsa lieha, ka hobane Free State e romile maqosa England ho isa lipelaelo tsa eona bakeng sa se entsoeng ke Wodehouse. Hape ka 'nge 'ngoe matona a England a na a se khotso ka tse ling tse entsoeng ke Wodehouse, a tšaba ha li ka ba fapanya le Free State.

3. Khotso ea 'nete e etsoa Aliwal

Qetellong, ka la 11 Hlakola 1869, litaba tsa lokisoa. Ha etsoa tumellano ke Free State le England. Tumellano eo e bitsoa **Treaty ea Aliwal**.

Ka tumellano eo **Basotho ba buseletsoa naha e kholo** eo ma-Buru a neng a se a ba amohile eona, ke ho re, naha eohle ea Matsieng le naha eohle ea Molapo. Empa leha Sir P. Wodehouse a lekile ka matla ho ba khutlisetsa le karolo e 'ngoe ea naha e ka mose ho Mohokare, a sitoa.

Leha Lesotho le senyehetsoe ke naha eohle e mose, Treaty ena ea Aliwal ke eona e pholositseng sechaba le mobu oa sona. Ho tloha mohlang oo Lesotho ha lea ka la hlola le senyeheloa ke letho la naha. Meeli ea lona ea kajeno e ntse e le meeli e neng e beoe ka **Treaty of Aliwal** ea 1869.

Basotho ba tsoanetse ho ba le teboho e kholo ho Mofumahali ha a ba phosolitse joalo. Ba lebohe le monna eo ea khabane, ea lokileng, motsalle oa 'nete oa bona, Sir Philip Wodehouse. Ke ka boikhathatso ba hae ha ba fumane setšabelo lehaheng la 'Muso. E sa le ka eena ba buselelitsoeng le karolo e kalo ea naha ea bona.

4. Ho shoa ha Morena Moshoeshoe

Hoba Lesotho le tholoe ruri ke Mofumahali, le hoba Basotho ba buseletsoe boholo ba naha ea bona, **Morena Moshoeshoe a timela ka la 11 Hlakola 1870.**

O na a se a tsofetse haholo, a khathetse ke lintoa le litsietsi tse tšabehang tseo a phetseng har'a tsona. Matla a hae a na a felile. A ithoballa ka khotso, a ipoletse hore o sokolohile, empa a shoa a e-so ho kolobetsoe.

Ke eena eo Basotho ba tsoanetseng ho mo hopola ka lerato le tletseng. Ke eena ea bōpileng sechaba, ke eena ea se pepileng ka mashome a mahlano a lilemo, ke eena ea se batletseng thuto, ke eena ea se batletseng lehaha la 'Muso leo se phelang hamonate tlas'a lona. Har'a marena 'ohle a lichaba tse ntšo tsa Africa ha ho le a mong ea ka bapisoang le eena ka kelello, sebete, mosa, le matla a ho busa. Ke ka baka leo, leha ho timetse mebuso ea bo-Chaka le Moselehatsi, mebuso ea ntoa, 'muso oa Moshoeshoe oona o sa ntseng o setse, hobane a o theile motheong o matla.

5. Ka mora' lefu la Moshoeshoe

Hoba ho shoe Moshoeshoe, lefa la hae la jeoa ke bara ba hae ba bararo ba ntlo e kholo, **Letsie, Molapo le Masopha.**

Mr Bowker a beoa 'Musisi oa pele oa Lesotho. **Bo-**mastrata ba beoa literekeng tse ling. **Mohlang** oo litereke li ne li le tharo, sa Letsie, sa Masopha, le sa Molapo. **Empa Morena e moholo e le Letsie.**

Mr Bowker ke eena ea beileng kampo ea 'Muso, Maseru.

KHAOLO EA 9

Lesotho le busoa ke Cape Colony

1. Lesotho le beoa ka tlas'a Cape Colony

Moshoeshe, ha a kōpa ho tholoa ke Mofumahali, o na a lumetse hore naha ea hae e busoe ke Colony ea Natal. E seng hore o na a rata joalo ruri, a mpa a kholoa hore ke taba e tla etsa hore 'Muso o lumele ho mo thola. 'Me efla matona a Mofumahali a England a na a boletse hore ke taba e ba khahlang.

Empa Sir Ph. Wodehouse o na a se khotso hantle. Eena o na a rata hore Lesotho le busoe ke England ruri, kamoo le busoang kateng kajeno. O na a sa tšepe hantle hore Makhooa a South Africa a ka tseba ho tsamaisa Basotho hantle. Empa matona a England a na a sa lumele.

Joale ha thoe, Basotho ba bolele hore na ba rata puso efe, ea Natal kapa ea Cape Colony. Ba re, ba tloetse Cape Colony, ho ka ba hotle ha ba busoa ke eona, e seng Natal. Feela thato ea bona e be e hlile e le hore ba busoe ke eona England ka sebele.

Joale, ka **Mphalane 1871**, Basotho ba tsebisoa ke Sir Henry Barkly, Mogovernor oa Kapa, hore '**Muso o ba beile ka tlas'a Cape Colony**. A ba hlalose tsa hore taba ena e ke ke ea fetola letho, hobane Parleme e ea Kapa e ke ke ea bua litaba tsa bona, melao ba tla 'ne ba e etsetsoe ke Mogovernor feela.

Empa eitse ka **1872**, ha Colony ea Kapa e neoa tokelo ea ho ipusa (*responsible government*), litaba tsa fetoha, ho se motho ea lemohileng hantle. Basotho ba kōpa hore ba be le tokelo ea ho romela maqosa Parleme e ng. Ba hla-

losetsoa hore, ha ho ka ba joalo, ba tla busoa ke Parleme-
nte, e leng seo ba sa se batleng.

2. Colonel Griffith o beoa 'Musisi oa Lesotho

'Musisi oa pele eo Colony e mo khethetseng Lesotho ea e-ba **Colonel Ch. Griffith**, monna ea kelello, ea tsebanang hantle le batho ba batšo, ea utloanang le bona. Ke eena ea busitseng Lesotho ka khotso e ntle ka lilemo tse ngatanyana.

Marena a na a belaela ka hobane litokelo tse ngata joale ba li amohiloe, li neiloe bo-mastrata. Hape ho no ho belaeloa hobane melao e mengata e ne e batla e le ea Sekhooa.

Empa bafo ba bangata ba ne ba le khotso, ba bona hore joale ba hlokomeloa, ba fumane le litokelo tse ling. Hape taba e neng e ba kholisa ke ha ntoa li felile, ba tseba ho rua le ho tsoela pele.

'Muso oo o mocha o no o rata tsoelo-pele, o hlokomela likolo, o lokisa mebila, o etsa ka matla hore leruo la sechaba le eketsehe. Ka baka leo puso eo ea Griffith ea thabeloa haholo ka lilemo tse ngatanyana ke bongata ba sechaba.

Ke nakong eo 'Muso o qalileng ho hlokomela likolo le ho li thusa ka "grants." Sekolo sa bahlankana sa Morija (*Training School*) se ne se se se le teng, se ne se qaloe ke Mr Mabile ka 1868. Ha etsoa sekolo sa baroetsana Thaba-Bosiu, le sa mesebetsi (*Industrial School*) pel'a Masitise. Ha hlaha le likolo tse ngata tsa bana, le sona sekolo sa 'Muso (*Model school*) Maseru.

Leruo la sechaba le ne le ntse le eketseha ka baka la khotso le ka baka la khoebo ho eketseha. Ke ha ho tla qaloa mesebetsi oa merafo ea daemane ea Kimberley; ha ea teng Basotho ba bangata, ba khutla ka chelete e ngata le ka lithunya. Ka baka lena khafa ea ntšoa hantle ho tsamaisa mesebetsi ea 'Muso.

Mehlang eno Basotho ba ne ba rorisoa hohle South Africa ka ho re, ke bona ba tsoetseng pele ho feta lichaba tsohle tsa ba Batšo. E be e le ntho e makatsang ha sechaba se neng se tloaetse ntoa hakalo joale se tseba ho phela ka khotso.

3 Taba tsa Langalibalele.

Hase hore mefere-fere e ne e hlokahala ruri. Ka 1873 khotso ea Lesotho ea batla e senyeha ha morena **Langalibalele** oa Mahloibi (oa habo Pakalitha) a fetohela 'Musu oa Natal.

O na a ahile Natal haufi le Maloti a Lesotho. Eitse ha makhotla a Natal a e-ea ho mo tšoara, a **balehela Lesotho** ka likhomo le batho. O na a tšepile hore Basotho ba tla mo amohela, ba mo loanele. **Colonel Griffith a laela Letsie hore a tšoaro**e. A fela a tšoaroa ke Jonathane, mor'a Molapo. Empa mokhoa oo a tšoeroeng ka oona oa belae-tsa ba bangata, ka hoba o na le monkho o mobenyana.

4. Ntoa ea Moorosi

Hoba tseo li fete, ha hlaha mofere-fere o moholo o qalileng ho senya Lesotho, e leng oa **Moorosi**. Mor'a hae **Doda** a ahloloea teronko ea lilemo tse 4 ka baka la bosholu (Pulungoana 1878). Ka Pherekhong 1879 a phunya teronko, 'me a balehela maloting ha ntat'ae. Moorosi a hana ho mo neela 'Musu.

Ea e-ba ntoa. Taba e hlileng ea e qala ke ha **Mr Austen**, mastrata oa Quthing, a tloha teng, a balehela Palmietfontein, a tšositsoe ke leshano le reng, Moorosi o tla loana. Moorosi a hopola hore e se e le ntoa, 'me ea fela ea qala ho loana ka Hlakola 1879 ho isa ka Pulungoana.

'Musu oa laela Letsie hore Basotho ba thuse ho loantša Moorosi, hore ba tle ba se ke ba senyeheloa ke naha ea Quthing. Basotho ba lumela leha ba sa rate, ba mpa ba phetha taelo ea 'musu o ba busang. Ha rongoa Lerotholi le Jonathane.

Makhotla a Colony, ma-C. M. R. (*Cape Mounted Rifles*) a na a tsamaisoa ke **Brabant**, kamorao ea e-ba **Baily**.

Ha thibellosa thaba ea Moorosi ka likhoeli tse telele, empa ho se thuso. Qetellong, ka khoeli ea Pulungoana, **qhosbosheane ea Moorosi ea hapuo**a ke lira, ha bolaoa monna moholo Moorosi le batho ba bangata.

Basotho ba ne ba ents'e ka botšepeli ho 'Musu ntoeng ena, hore Makhoaa a tle a se ke a nka naha ea Quthing. Empa ntoa e e-so ho fele ba utloa hore morero o teng oa ho rekisa naha eo mapolasi a Makhoaa. Ea e-ba e 'ngoe ea litaba tse senyang khotso ea Lesotho.

Ntoa ea Lithunya.

1 Molao oa Lithunya.

Mehleng eo, Mogovernor oa Kapa, **Sir Bartle Frere** le **Mr Sprigg**, Prime Minister (tona e kholo) ea Colony, ba ne ba rerile hore ho ka ba hotle hore *lichaba tsohle tsa ba 'Batšo tse busoang ke Colony li amohuoe lithunya*. Ho no ho thoe, lithunya li baka ntoa; hape lichaba tseo ha li sa li hloka, hobane ha ho sa le lintoa, le 'muso o li baballa hantle.

Basotho ba ne ba sa kholoe hore molao ona o tla ba ama, ka hobane ba ineetse England ka ho rata feela, hape ba tšepisitsoe hore ba tla 'ne ba tlohelleo mekhoha ea bona. Empa ka la 16 Mphalane 1879, Ntoa ea Moorosi e sa ntsane e loana, **Mr Sprigg a etsa Pitso e kholo Maseru**, a re, ke morero o tiileng hore Basotho ba tšoanetse ho ntša lithunya tsa bona. Pelaelo tse kholo tsa e-ba teng, empa Sprigg a se ke a sutha.

Ho no ho e-na le taba tse ling tse eketsang lipelaelo tsa sechaba: Ke morero oo se o utloang oa hore naha ea Qu-thing e tla rekisoa, e etsoe lipolasi tsa Makhooa. Hape ke taba ea ha ho thoe, khafa e be £1, e seng 10/- joaleka pele, athe lichelete tsa 'Muso li ngata.

Colonel Griffith, Baruti, le Makhooa a mang a Lesotho ba leka ho eletsa Sprigg ka matla hore a se ke a amoha Basotho lithunya, ntoa e ka tšoha e loana.

Le 'ona marena a etsa lengolo la "*petition*" hore li se ke tsa ntšuo, ba roma le maqosa Cape Town. Sir Bartle Frere le Sprigg ba hana ho ba mamela.

Ha thoe, letsatsi la ho qetela le beetsoeng ho neela 'Muso libetsa ke la 21 Phupjane 1880. Empa tsatsi leo ha le chaba ho no ho se ba ntšang libetsa ha e se batho ba se bakae feela.

Morena Molapo eena o na a lumetse ho li ntša, empa a shoa ka la 28 Phupjane.

2. Ntoa e qala ho loana

Ka la 19 Phupu ntoa ea qaleha ha morena **Masopha a patela motse oa Tokonya** (Tejatejaneng), ka hobane Tokonya a lumetse ho ntša lithunya.

E be e se e le qaleho ea ntoa, 'me ba bangata ba ne ba re, e tla ba tšenyeho e tletseng ea Lesotho.

Taba e ileng ea eketsa tsietsi ea Basotho ke hoba ba ne ba se ba arohane habeli. Ba bang, bao Basotho ba ba bitsang Mateketa (Makhoora 'ona a ba bitsa *loyals*, batšepelhi) ba ne ba emela 'Muso. Ba bang, bao Makhoora a ba bitsang "*rebels*" (bafetoheli) ba ne ba hana ho ntša lithunya, ba re, ba loanela marena a bona le naha ea bona. **Hloho ea mateketa e be e le Jonathane**, mor'a Molapo; le bara ba bang ba Moshoeshoe ba sekamela teng, bo-Tlali, Sofonia, Sekhonyana, le ba bang. **Lihloho tsa bafetoheli e be e le Lerotholi le banab'abo, Masopha, Ramaneella, Joele** mor'a Molapo, le ba bang. Morena Letsie eena a pata 'mala, a re o emela 'Muso; feela ha a sa tsamaisa litaba.

Basotho ba patela likampo tsa bo-mastrata. Ebile 'Muso o roma masole a oona. Ka la 13 Loetse, Colonel Carrington a fihla Mafeteng ka masole a hae. Ntoa ea loana **Qalabane**. A pateloa **Mafeteng** ke bo-Lerotholi. General Clarke (ke osele ho Colonel Clarke eo e bileng 'Musisi hamorao) a re o phallela eo. Ke ha ho tla loana **ntoa ea bo-beli ea Qalabane**, ha bolaoa Maphuruhloana (*burghers*) a mangatanyana.

Ka mora' tseo, makhotla ao a Colony a leka ho kena hare ho Lesotho, a **chesa motse oa Lerotholi**, empa a hlōloa ho feta lekhalo la **Boleka**.

Masopha eena a patela motse oa **Maseru**, a mpa a sitoa ho o kena, ha ba ha bolaoa mora oa hae Mosiuoa.

Ka Bochabela, Makhoora a ne a le kampong ea Hlotse. **Jonathane a theoloa Tsikoane** ke Basotho, a balehela kampong.

Seterekeng sa Quthing ntoa ea loana **sehlabeng sa Mokotjomela**, Mr Austen a bolaoa ke ba ha Lelingoana, tlhōlo sa Sekonyela. Lelingoana le eena o na a fetohetse 'Muso, 'me a tšabetse Lesotho a e-tsoa Matatiele.

Mehleng eno le Basotho ba Matatiele ba ne ba fetohetse 'Muso le bona. Ke ha morena Makoe a tla ntšuo Matatiele. Basotho ba ne ba tlatsitsoe le ke **Maphotomise**. Morena oa 'ona **Mohlōhlo** a etsa sehlohō se sehōlo sa ho bolaea **Mr Hope**, mastrata oa hae, mohl'a Pitso.

3. Lengolo la tamolo (award) la Sir Hercules Robinson

Ntoa e ne e se e loanne selemo sohle, ho sa bonahale hore e tla fella kae. Basotho ba bang ba ne ba se ba khatsetse. Ba Colony le bona ba ne ba sitoa ho tsoela pele. Hape ba bangata ba Colony ba ne ba nyatsa Sprigg, ba re, ho etsoe khotso. Colony e ne e se e le ntlo e arohane; 'me e joalo e ka loana joang? Ke eona taba e pholositse Lesotho.

Lerotholi a lemoha hore ke nako ea ho bua tsa khotso. A tsebisa Mogovernor e mocha, **Sir Hercules Robinson** hore Basotho ba ka lumela ho bea libetsa fatše ha ba sa amohue lithunya. Ba Colony le bona ba kōpa Mogovernor hore a kene lipakeng. Joale Sprigg o ntsitsoe 'musong, ho se ho busa Mr Scanlen le Mr Sauer, e le ba nyatsang ketso tsa Sprigg hampe.

Ka la 17 'Mesa 1881, **Sir H. Robinson a bea kahlolo ea hae** eo ba Colony le Lerotholi ba ileng ba itlama hore ba tla e hlonepha. Kahlolo ea hae ke ena: Basotho ba ratang ho lula ka lithunya tsa bona ba ka etsa ha ba lefa laksense (*license*) ea £1. Hape Basotho ba ntše tefo ea likhomo tse 5,000. Ba buseletse Mateketa le mavenkele litšenyehelo tsa bona. Basotho ba tla tšoareloa phetohelo ea bona ha ba phetha litaba tseo, 'me naha ea bona e ke ke ea nkuoa.

Lerotholi le marena a mang a lumela taba tseo, empa bo-Masopha le ba bang ba ne ba li hana, ba rata ho hla ba lokoloha 'Musong ruri-ruri.

Ka mora' tamolo ena ho ka thoe, Ntoa ea Lithunya e ne e felile, hobane Basotho ba bangata ha ba ka ba hlola ba loana, ba lumela hore puso ea Colony e boele e be teng.

Ke ha ho tla beoa 'Musisi e mocha, **Mr J. Orpen** (Ramaloti), eo e sa leng e le motsoalle e moholo oa Moshoeshoe le sechaba.

4. Mefere-fere e hana ho fela.

Basotho ba fela ba lefa tefo ea likhomo tse 5,000, empa ka ntle ho moo ha ba ka ba etsa letho ho phetha kahlolo ea Sir H. Robinson. Lehla ho le joalo makhotla a Colony a lokoloha, 'me Mr Orpen a leka ho tsamaisa litaba. Empa ha ho sa le molao. Mateketa a sa hloiloe hampe ke

Basotho ba bang. Le bona ba neng ba fetohetse 'Muso ha ba sa utloana. Lerotholi joale o loantšoa ke bo-Masopha.

Haholo moo ntoa e leng kholo ke ha Molapo moo **Jonathane** le **Joele** ba loantšanang habohloko ka libetsa. Ntoa ea bona e bile e telele ea lilemo.

Hape taba e neng e eketsa ho **senya** ke ha *joala ba Sekhooa* bo kena Lesotho ka matla.

Ho ka thoe, ho no ho se molao le borena bo busang ruri, morena e mong le e mong a etsa kamoo a ratang kateng. Haholo Masopha o nts'a hana ho utloa litaelo tsa Letsie.

'Muso oa ba oa roma monna ea tumileng, **General Gordon**, hore a leke ho lokisa litaba. A buisana le Masopha, empa a sitoa ho hlahisa letho, a khutla a hlōtsoe.

5. Colony ea Kapa e tlohela Lesotho

'Muso oa Colony ha o bona hore litaba li hana ho loka, oa hopola ho tlohela Lesotho. Hojane ha etsoa joalo feela, ho ka be ho hlahile tsietsi ea 'nete, hobane ekabeba Free State e fumane sebaka sa ho loantša Lesotho le ho le hapela ruri, joaleka ha e ne e lekile ka 1868.

'Muso oa England oa hana ha Colony e re ea sutha. Empa kamorao, ha o bona hore efela Colony e hlōtsoe, le hore Basotho ba bangata ba rata ho busoa ke England ka sebele, oa lumela.

Joale 'Musisi ha e sa le Mr Orpen, ke **Captain Blyth**. A laeloa ke 'Muso ho bolella Basotho hore ba ikhethela, kapa 'Muso o ba tlohelle ruri, kapa ba busoe ke oona. Feela ba utloisise hore 'Muso oa Mofumahali o ka lumela ho ba busa ha ba e-tla ho oona ba kopane, ho se baha nyetsi.

Pitso ea lula ha Mokolokolo ka la 29 Pulungoana. Morena Letsie, Lerotholi, le marena a mangata a re, a lumela ho thloa ke Mofumahali. Ba se ke ba tlohelo, hoo e ka ba ho fela ha Lesotho. Masopha, Ramaneella le Joele ba ne ba hanne ho tla Pitsong, ho bonahala hore ba hana puso ea England ruri.

Joale Mofumahali ha a bona hore bongata bo boholo ba sechaba bo kōpa ka matla hore a boele a se thole, a fela a lumela.

Ka mokhoa o joalo qalong ea 1884, Lesotho la lokoloha pusong ea Colony, la boela la kena lehaheng la lona la 'nete, 'Musong oa England ka sebele sa oona.

KHAOLO EA II

Lesotho le boela le busoa ke England

I. Sir Marshall Clarke o beoa 'Musisi

'Muso oa England o no o lumetse ho boela o busa Lesotho, leha ho ntse ho hana bo-Masopha le Ramaneella. Joale ha khethoa Sir M. Clarke hore e be 'Musisi. O na a tsoanetse ho tsamaisa litaba ka kutloano le Letsie le marena a mang. Molomo oa sechaba o botsoe tabeng tsohle tse kholo. 'Musisi a se ke a ikenya tabeng tseo e leng tsa marena feela, a mpe a boloke khotso, haholo a boioke khotso mahareng a Basotho le Free State.

Sir Marshall Clarke a beoa ka la 18 Hlakubele 1884. Ke monna ea kelello, ea mosa, ea sebete haholo. A fumana e le mefere-fere hohle, e le lintoa tsa ka mehla tsa bara ba Molapo, ho se molao sechabeng. Joala ba Sekhooa bo no bo le hohle, ho se kamoo bo ka thibeloang. Leha ho le joalo, ka baka la sebete sa hae le 'nete ea hae, a tseba ho lokisa litaba butle, 'me ka mora' lilemo li se kae molao o no o boetse o le teng Lesotho.

Taba e batlileng e etsa mofere-fere ka 1884 ke phapang ea bara ba Moroke, ha **Lefulere a bolaea ngoan'abo Tšepinare** ka sehlōhō. Ke ha Free State e tla nka naha ea Barolong, e be ho fela ha sechaba sa Barolong.

Hape ka 1885, **joala ba lelekoa Lesotho** ke marena le 'Muso, haholo e le ka baka la likeletso tsa morena Mopeli.

Ka 1885 ha hlaha ntoa pakeng tsa **Masopha** le **Ramaneella**, bona ba babeli ba neng ba hana puso ea Mofumahali. Ka baka la qabang eo ea bona ba ineela 'Muso, ba lumela ho busoa joaleka Basotho ba bang.

Joale ka hobane ho se ho se ba hanang 'Muso, ha memuo a **Pitso ea pele** ea sechaba, ea lula Thoteng ea Moli, marena a le teng kaofela, le eena Masopha.

Ka 1887 ea e-ba ntoa ea Masopha le Peete Ramaneella. Letsie le 'Musisi ba ahlola Masopha likhomo tse 1,000.

Eare ka la 20 Pulungoana 1891 ha timela Morena Letsie, a busitse Basotho ka lilemo tse 21. Bakeng sa hae ha bu-sa Morena Lerotholi.

Ka 1893 Sir Marshall Clarke a isoa Zululand, 'me tulong tsa hae ha beoa Sir Godfrey Lagden (Ramabanda). Le-bitso la Clarke le tšoanetse ho 'na le hopoloa ke Basotho, ba mo lebohe, hobane hojane e se be ka eena Lesotho le ka be le sa fumana khotso, 'me 'Muso o ka be o le lahlile.

2. Sir Godfrey Lagden o beoa 'Musisi

Sir Godfrey Lagden a beoa 'Musisi ka 1893, 'me ea e-ba eena ho isa selemong sa 1901.

Mehlang ea hae ke ha borena ba Lerotholi bo qala ho tiea, leha a bile le litseko tse telele le Maama le rangoa-n'ae Masopha. Empa qetellong litaba tsa loka.

Lefu la "*rinderpest*" la kena Lesotho ka 1897, ha e-shoa bongata ba likhomo. Ke ka baka la lona ha ho tla hlaha mofere-fere oa Makhaola.

Ka 1898 ha hlaha ntoa e kholo ea Lerotholi le Masopha ka baka la Moeketsi. O na a entse molato Free State, 'me Masopha a hana ho mo neela 'Muso hore a ahloloe. Ka taelo ea 'Muso, Lerotholi a futuhela Masopha. Ntoa ea loana Qiloane, Masopha a hlōloa, a neela Moeketsi, a ba a tlosoa Thaba-Bosiu. A shoa ka selemo se hlahlamang.

Ka selemo sa 1899 ho isa 1902 ha loana ntoa e kholo ea 'Muso le ma-Buru. Lerotholi a tšoara litaba ka matla hore Basotho ba se ke ba etsa letho le belaetsang.

Mofumahali Victoria a shoa ka la 22 Pherekhong 1901 a le lilemo tse 84. Mor'a hae Edward VII ea e-ba Morena oa England.

Ka la 31 Motšeanong 1902 khotso ea etsoa Vereeniging mahareng a England le ma-Buru. Ke ha South Africa ka-ofela e tla busoa ke England.

3. Sir Herbert Sloley o beoa 'Musisi.

Ka Pherekhong 1901 Sir Herbert Sloley a beoa 'Musisi, hoba Sir G. Lagden a ee Pretoria. Ka 1902 ha ahloloa morena Joele Molapo kamoo a neng a lekile ho thusana le ma-Buru ntoeng ea 'ona le 'Muso.

Ka la 6 Phupu 1903 **Lekhotla la Sechaba** la qala ho lula Maseru.

Ha feta lilemo tse peli, eare ka la 19 Phato 1905 **ha e-shoa Morena e moholo Lerotholi**, a busitse lilemo tse 14. Mor'a hae **Letsie II** a beoa tulong tsa hae.

Ka 1908 likoloni tse 'ne tsa South Africa tsa lumellana ho etsa '**Muso oa Kopano** (*The Union of South Africa*). Ta-ba tseo tsa phetheha ka 1910, ha ho tla phutheha Parla-mente ea pele ea Kopano, Prime Minister e le General Botha.

Basotho ba tsebisoa hore, ka mora' lilemo tse ling, naha ea bona e tla busoa ke 'Muso oa Kopano, empa ba tla sieloa litšoanelo tse ba sireletsang. Ka Pherekhong 1909 More-na e moholo **Letsie II a roma marena a mang London** a tsa-maisoa ke morena Seeiso ho ea kōpa King Edward hore a 'ne a ba buse. Ba tšepisoa hore 'Muso o tla 'ne o ba talimele litaba, empa leha ho le joalo ba tšoanetse ho lumela ho busoa ke Kopano ka mora' lilemo tse ling.

Ka la 6 Motšeanong 1910 **ha e-shoa Morena oa England, Edward VII**. Mor'a hae **George V** a busa tulong tsa hae.

Ka 1913 **ha timela Morena Letsie II**, 'me moen'ae **Griffith** ea e-ba Morena e moholo tulong tsa hae.

Joale ha ho ntse ho loana ntoa e kholo ea Europe, **Sir Herbert Sloley** a sutha litulong tsa hae tsa bobusisi, a li lutse lilemo tse fetang 14. Ke ka 1916.

A hlahlangoa ke Mr R. T. Coryndon ea lutseng ho fihlela qalong ea 1918 ha ho beoa **Lieutenant-Colonel Garraway** tulong tsa hae.

KHAOLO EA 12

Kamoo Lesotho le leng kateng kajeno

1. Kakaretso ea litaba tseo re li boneng

Ea balang Histori ena o tla lemoha hore ke **Morena Mo-shoeshoe** ea bōpileng Lesotho ka ho busa ka bohlale le ka mosa. Ke eena ea le alamileng ka lilemo tse mashome a mahlano. Ke ka eena ha le sa le teng kajeno. 'Me ke ka

baka leo Basotho bohle ba tšoanetseng ho hopola lebitso la hae le ho hlonepha ntlo ea borena ba ha Mokoteli e ba boloketseng naha ena.

Taba ea bobeli eo mobali a ka e lemohang ke hore ke 'Musu oa England o ba pholositseng tsietsing e tšabehang ea mohl'a Ntoa ea Seqiti. Ke oona o ba buselelitseng naha ena e kholo eo ma-Buru a neng a se a e hapile. Hape ke oona o boetseng oa ba thola la bobeli ka mora' Ntoa ea Lithunya, oa ba pholosa tšenyehong. E sa le oona o ntseng o ba busa hantle, o ba boloketseng khotso le boiketlo, o ba baballang ka likolo, ka lihospatala, ka librogo le mebila, le ka ntho tse ling. Ka baka leo ba tšoanetse ho tšepeha ho 'Musu, ba sebetse tsohle ka botšepahi (*loyalty*) ba 'nete.

Taba ea boraro, ba lemohe hore batho ba bang ba lekileng ho ba ba thusa ke **Baruti**. Ke bona ba thusitseng Morena Moshoeshoe ka likeletso, ba mo tšehelitseng, ba rutileng sechaba le ho se baballa ka Lentsoe la Molimo, ka likolo, le ka mekhoha e meng. Le kajeno ba sa ntsane ba etsa joalo.

2. Kamoo Lesotho le busoang kateng

Morena oa England ke eena eo e leng morena ea phahametseng Lesotho kaofela.

O sebetsa litaba ka **Leqosa le Phahameng** (*High Commissioner*) le lulang Pretoria.

Ke Leqosa le Phahameng le beang 'Musisi eo e leng eena ea tsamaisang litaba tsa 'Musu oa Lesotho. O thusoa ke bo-mastrata ba bitsoang Batlatsi ba 'Musisi (*Assistant Commissioners*) ba beoang holim'a setereke se seng le se seng sa Lesotho. Bao ba thusoa le ke lioffisiri tse ling tsa 'Musu, le ke mapolesa.

Marena le 'ona a sa sebetsa taba tse ngata, etsoe 'Musu o ba tšepetse litokelo tse kholo. Har'a bona re ka bolela haholo **Morena e moholo** (*Paramount Chief*), setloholo sa Morena Moshoeshoe, eo e leng hloho le mookameli oa marena a mang kaofela.

Ke 'ona marena a ahlolang bongata ba linyeoe, empa ba ahlots'oeng ba lumeletsoe ho etsa boipiletso 'Musong (*appeal*).

'Musu o fepjoa ke khafa (*poll tax*) ea £1 eo Mosotho e mong le e mong e motona, ea fetang lilemo tse 20, a tšoa-

netseng ho e ntša. Hape chelete tseo li eketsoa le ke lichelete tseo liphahlo li tšoanetseng ho li lefelloa ha li kena Lesotho, le ke lilaksense (*licenses*) tseo mavenkele a li lefang. Ke lichelete tseo tse lefang 'Musisi le bo-mastrata, liofisiri, mapolesa; tse thusang likolo, lihospatala; tseo ho etsoang librogo, matlo a 'muso, le ho lokisa litsela, le mesebetsi e meng.

3. Tsoelo-pele ea sechaba

Sechaba se thusehile haholo ha e sa le 'Muso o se hlahisetsa khotso.

Ntho ea pele e ka boleloang ke kamoo **se eketsehileng** kateng. Mohl'a palo ea pele ea sechaba (*census*), ka selemo sa 1875, Basotho ba ne ba le 136,000. Ka palo ea 1911 ba ne ba se ba feta 400,000, ke ho re ba eketsehile haholo-holo. Lebaka ke hoba lintoa le litlala ha lia ka tsa hlola li e-ba teng ka baka la paballo ea 'Muso.

Bakeng sa **mesebetsi**, kajeno ho na le mebila e metle eo makoloi, likariki le limotorkara li mathang ho eona. Ho ahiloe **librogo** linōkeng tsa bo-Mohokare, Hlotse, Phuthiatsana ea ha Molapo, Phuthiatsana ea Thaba-Bosiu, Tsoaing, Makhaleng, le tse ling. Lihospatala li teng Maseru, Hlotse, Mafeteng le Mohale's Hoek. Ho hahiloe **motse oa balepera** Botšabelo, pel'a Maseru.

'Muso o etsa ka matla ho felisa mafu a bolaeang lipere, likhomo le likhutšoane. O hlokomela lijalo ka ho leka ho batlela Basotho lipeō tse ntle. Sechaba se batleloa lipoho tse ntle tsa lipere le tsa likhomo, le liramo ho ntšetsa ntho tseo pele li be ntle, li be le theko e ntle.

Ka baka la tsena kaofela **khoebo** ea Lesotho e ntle ho feta pele. Ho rekisoa koro e ngata, poone, mabele, haholo boea ba linku le ba liseiboko, 'me Basotho ba tsoela pele leruong.

Khoebo eo e thusoa le ke mavenkele a leng teng hohle-hohle Lesotho. Ke moo liphahlo tsa mefuta-futa li rekoang teng.

Taba eo 'Muso o e hlokomelang haholo ke **likolo** tsa sechaba tseo Baruti ba li hlomileng hohle-hohle. Kajeno li se li le ngata haholo. Likolo tsa matsatsi (*day schools*) li se li le 350 kapa 370. Li ruta bana ba fetang 30,000. Li

hohle-hohle, esita le har'a maloti, ho ea fihla ha Lelingoana le ha Rafolatsane.

Ka ntle ho likolo tseo tsa bana ho na le *Institutions*, ke ho re, likolo tse kholo, tsa bahlankana le baroetsana. *Training Schools* tse rutang bahlankana botichere li Morija, Roma le Masite. Se sehola ke sa Morija. *Industrial Schools* (likolo tsa mesebetsi) li teng Leloaleng le Maseru. Tsa baroetsana li teng Thabana-Morena, Maseru le Roma. Sa Bibeletse le sa Boruti li Morija.

Likolo tseo kaofela li hlomiloe ke Baruti, li tsamaisoa ke bona, ha e se Industrial School sa Maseru feela se tsamaisoang ke 'Muso. Empa leha li le matsohong a Baruti, li jeroe ke 'Muso ka lichelete. Hape ke 'Muso o li hlahlobang, o lokisang litaba tsa tsona tsa kamoo'li lokelang ho ruta bana kateng.

Thuto ea Molimo e kholo le eona. Baruti ba eona ke ba Fora (kapa Kereke ea Lesotho), ba Chache le ba Roma. Likereke li se li le ngata, haholo tsa Fora ka ha e le Baruti ba Fora ba qalileng ho ruta Basotho ka 1833, athe ba Roma ba fihlile ka 1862, 'me ba Chachi ba fihla ka 1875.

Kereke ea Lesotho (ea Fora) e se e e-na le likerekana tse ka bang 300 Lesotho, bakreste ba tsona ba se ba batla ba e-ba 40,000 ho sa baloe bana. Mosebetsi oa Roma le oa Chachi o teng le oona. Likereke tseo li eketseha ka selemo le selemo. Marena a li hlokomela ka ho li fa litša.

4. Lentsoe la qetello

Re ka qetella litaba tsa buka ena ka ho re, sechaba sa Lesotho se lehlohonolo haholo har'a tse ling tsa South Africa. Ke sona feela se sa saletsoeng ke mobu oa sona le borena ba sona. Ke sona se le seng se sa ntsaneng se ahile hammoho, kanthe tse ling li se li qhala-qhalane har'a Makhooa.

'Me ho joalo ka baka la'ng? Haholo ho joalo ka baka la **Molimo** o se bolokileng ka mokhoa o kang oa mohlolo. Ho joalo hape ka baka la **Moshoeshoe** le marena a mo hlahlamileng, haholo **Lerotholi** ea tsebileng ho tsamaisa sechaba ka kelello le ka botšepahi. Ho joalo le ka baka la **sechaba**, kamoo se tsebileng ho 'na se tšepaha ho marena a sona le ho loana senna lintoeng tseo lira li se qalileng ka tsona, sa tšepaha ho 'Muso, 'me sa boloka khotso. Ho joalo hape

le ka baka la 'Muso oa England o se bolokileng, o ntseng o se bolokile le kajeno. Ho joalo le ka baka la **Baruti** ba sona ba ntseng ba ikhathatsa ho se ruta bohlale ba batho likolong tsa bona, empa haholo ho se ruta litaba tsa Moli-mo le tsa bophelo bo sa feleng.

Leloko la ntlo ea Moshoeshoe.

Napo a tsoala **Motebang**
Motebang a tsoala **Molemo**
Molemo a tsoala **Tšolo le Tšoloane**
Tšoloane a tsoala **Monaheng**
Monaheng a tsoala **Motloang**
Motloang a tsoala **Peete**
Peete a tsoala **Libe le Mokhachane**
Mokhachane a tsoala **Moshoeshoe, Makhabane le Posholi**
Moshoeshoe a tsoala **Letsie, Molapo, Masopha le Majara**
Letsie a tsoala **Lerotholi, Bereng le Theko**
Lerotholi a tsoala **Letsie le Griffith.**

Lenaneo la marena a maholo a Lesotho

1824-1870 Morena Moshoeshoe.
1870-1891 Morena Letsie.
1891-1905 Morena Lerotholi.
1905-1913 Morena Letsie II.
1913 Morena Griffith o qala ho busa.

Lenaneo la babusisi ba Lesotho

1868 Mr J. H. Bowker.
1871 Colonel C. D. Griffith.
1881 Mr J. M. Orpen.
1883 Captain Blyth.
1884 Sir Marshall Clarke.
1893 Sir Godfrey Lagden.
1901 Sir Herbert Sloley.
1916 Mr R. T. Coryndon.
1918 Lieutenant-Colonel Garraway.

Kakaretso ea litaba tse kholo tsa Histori ea Basotho

- 1824 Moshoeshoe o fihla Thaba-Bosiu.
1827 Ntoa ea Matookane.
1833 Baruti ba Fora ba fihla Lesotho.
1843 Moshoeshoe o etsa *treaty* ea selekane le England.
1848 Sir Harry Smith o etsa Orange River Sovereignty.
1851 Ntoa ea Tihela (Viervoet).
1852 Ntoa ea Masole.
1853 Moshoeshoe o hlōla Sekonyela ruri.
1854 Ma-Buru a thea Free State.
1858 Ntoa ea Senekale.
1865 Ntoa ea Seqiti.
1868 Lesotho le tholoa ke England.
1870 Ho shoa ha Morena Moshoeshoe.
1871 Cape Colony e qala ho busa Lesotho.
1873 Taba tsa Langalibalele.
1879 Ntoa ea Moorosi.
1880 Ntoa ea Lithunya.
1884 Lesotho le boela le busoa ke England.
1891 Ho shoa ha Letsie I.
1898 Ntoa ea Lerotholi le Masopha.
1899-1902 Ntoa ea England le ma-Buru.
1903 Ho theoa Lekhotla la Sechaba.
1905 Ho shoa ha Lerotholi.
1910 'Muso oa Kopano o qala ho ba teng.
1913 Ho shoa ha Letsie II.
-

R2254

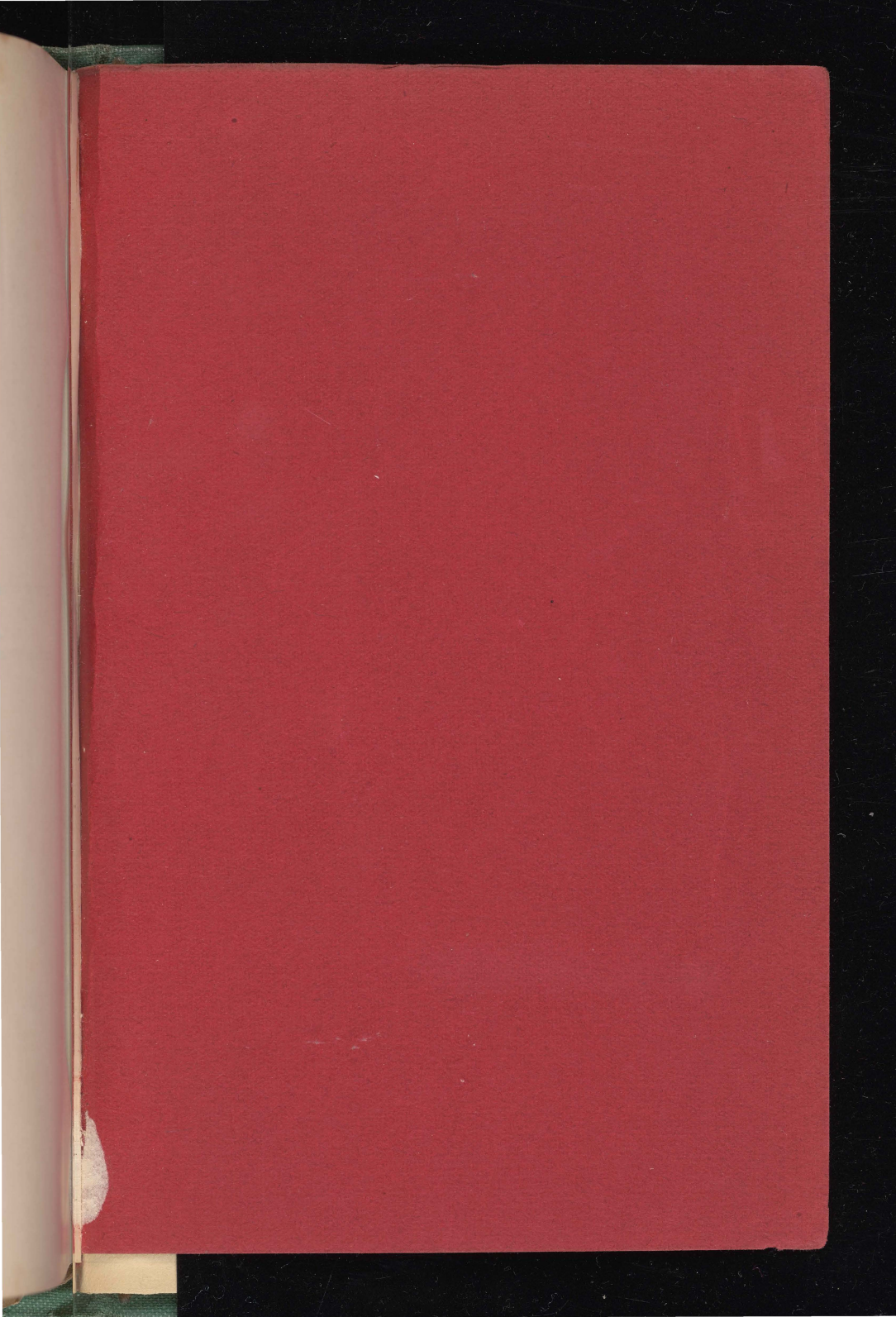
ea Basotho

England.
Sovereignty.

MORIJA PRINTING WORKS
BASUTOLAND

3958

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

3E